

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Paweł Kobes

Bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych

Warszawa 2016

Spis treści

Wprowadzenie	1
Rozdział I. Przedmiot i cele badawcze oraz zastosowane metody i techniki badawcze	5
Rozdział II. Skala i struktura zagrożeń w pracy kuratorów sądowych.....	7
Rozdział III. Analiza prawnokarna przestępstw godzących w bezpieczeństwo kuratorów sądowych.....	19
1. Kierunek zmian ustawodawczych w zakresie bezpieczeństwa funkcjonariuszy publicznych	20
2. Przestępstwa godzące w bezpieczeństwo funkcjonariuszy publicznych	23
2.1. Naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 k.k.)	23
2.2. Czynna napaść na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.)	28
2.4. Znieważenie funkcjonariusza publicznego (art. 226 k.k.)	41
2.5. Rozszerzenie ochrony prawnej dla funkcjonariuszy publicznych (art. 231a k.k.)	45
Rozdział IV. Czynniki organizacyjne decydujące o bezpieczeństwie kuratorów sądowych.....	52
1. Współpraca kuratorów z sądem	52
2. Wzmocnienie pozycji rodzinnych kuratorów sądowych	57
3. Stres i wypalenie zawodowe kuratorów sądowych.....	59
Rozdział V. Bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych w Republice Federalnej Niemiec i w Republice Austrii	63
1. Niemieckie rozwiązania w zakresie ochrony pracy kuratorów.....	63
2. Austriacki system ochrony bezpieczeństwa pracy kuratorów.....	66
Wnioski końcowe	68

Wprowadzenie

Raport pt. *Bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych* (występujący dalej w pracy jako „*Raport*”) został opracowany z inicjatywy Ministerstwa Sprawiedliwości skierowanej do Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Stanowi on odpowiedź na systematyczne apele Krajowej Rady Kuratorów (dalej również „KRK”) o potrzebie podniesienia bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych. Ta konieczność, w opinii środowiska kuratorów sądowych, dyktowana jest coraz częściej powtarzającymi się atakami na przedstawicieli tej grupy zawodowej, stwarzającymi niebezpieczeństwo dla ich życia lub zdrowia, czego drastycznym przykładem było pierwsze w Polsce zabójstwo kuratora sądowego dokonane w 2010 r., czy też zgwałcenie wiośnią br. kuratorki w Odolanowie¹.

Niniejszy *Raport* ma na celu omówienie obecnego stanu prawnego pod kątem zapewnienia bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, a także wskazanie w tym względzie określonych luk. Jednym z zasadniczych celów *Raportu* jest także zaproponowanie nowych rozwiązań prawnych lub organizacyjnych, które mogą istotnie przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa omawianej grupy zawodowej.

Przedmiotowy *Raport* składa się z pięciu części, w których przeprowadzone analizy koncentrują się wyłącznie wokół zagadnień mających znaczenie dla bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych i jego poprawy z punktu widzenia zagrożeń o charakterze przestępczym. Z tego względu *Raport* pomija strukturę organizacyjną kurateli sądowej w Polsce, jej rozwój, a także głębszą analizę zakresu ustawowych zadań kuratorów sądowych, jeżeli nie było to konieczne dla zdefiniowania i opisanie problemów bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych. Ze względu na charakter *Raportu* i cele przed nim postawione, pozostawiono także bez analizy kwestie dotyczące bezpieczeństwa socjalnego i ekonomicznego kuratorów sądowych.

Całość rozważań poprzedza rozdział I dotyczący opisu przedmiotu celów oraz metod badawczych.

¹ Źródło: <http://www.gloswielkopolski.pl/wiadomosci/wielkopolska/a/odolanow-oblawa-i-poscig-za-gwalcicielem,9778867/> (dostęp dnia 28 sierpnia 2016 r.).

Rozdział II, zatytułowany „*Skala i struktura zagrożeń w pracy kuratorów sądowych*”, zawiera analizę skali problemu agresji wobec kuratorów sądowych, a także jej przejawy. W tej części przeanalizowano roczne „*Sprawozdania Krajowej Rady kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami*” zawierające informacje statystyczne na temat liczby i rodzajów form agresji skierowanych wobec kuratorów (przypadki czynnej napaści, ataki zwierząt, odmowy wpuszczenia kuratora na posesję lub do domu), jak również stosunkowo ograniczone informacje o środkach przeciwdziałania tym zachowaniom podejmowanym przez tę grupę zawodową. Na potrzeby analizy przeprowadzonej w niniejszej części *Raportu* wykorzystane zostały również informacje zebrane w drodze bezpośrednich wywiadów swobodnych z przedstawicielami Krajowej Rady Kuratorów i kuratorami wykonującymi czynności służbowe. W tym miejscu wykorzystane zostały także inne dokumenty (nieopatrzone datą ani podpisem jak również informacją o ich autorstwie) przekazane przez Krajową Radę Kuratorów. Ponadto zostały wykorzystane wyniki badań w przedmiotowej materii opublikowane w opracowaniach naukowych. Oprócz tego wykorzystano własne doświadczenia autora *Raportu*, jako byłego społecznego kuratora sądowego przy Sądzie Rejonowym w Legnicy.

Choć początkowo zasadniczym celem analizy dokonanej w rozdziale II *Raportu* było zapoznanie się ze skalą oraz charakterem sytuacji stwarzających zagrożenia w pracy kuratorów sądowych, wyprowadzone stąd wnioski pozwoliły na przeniesienie rozważań w inne obszary, bardziej związane z organizacją pracy Sądowej Służby Kuratorskiej.

Rozdział III *Raportu* – „*Analiza prawnokarna przestępstw godzących w bezpieczeństwo kuratorów sądowych*” poświęcony został analizie dogmatycznoprawnej uwzględniającej dorobek orzecznicy Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych, a także stanowisko doktryny w odniesieniu do wybranych przepisów kodeksu karnego² (art. 222, 223, 224 § 1, art. 226, 231a) dotyczących rozszerzonej ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych, a w tym dla kuratorów sądowych. Celem rozważań podjętych w tej części była odpowiedź na pytanie, jakie tendencje prezentuje ustawodawca w zakresie ochrony funkcjonariuszy publicznych? Czy działania ustawodawcze prowadzone są

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137), dalej „k.k.”

w kierunku zwiększenia tej ochrony, czy też w opinii ustawodawcy podniesienie poziomu tej ochrony jest zbędne? W dalszej kolejności podjęto próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy przepisy prawnokarne zapewniają w wystarczającym stopniu ochronę funkcjonariuszy publicznych, w tym kuratorów sądowych, przed wszelkimi formami agresji ze strony osób, wobec których wykonują oni czynności służbowe? W przypadku odpowiedzi przeczącej zaproponowane zostały konkretne rozwiązania prawne rozszerzające ochronę prawną kuratorów sądowych jako funkcjonariuszy publicznych.

Analiza dogmatycznoprawna przepisów karnych pozwoliła nie tylko na ocenę obowiązującego stanu prawnego przez pryzmat bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, ale pozwoliła na skonstruowanie postulatu ustawodawczego na gruncie kodeksu postępowania karnego³, jak również na inne wnioski, które m.in. dały podstawę do dalszych badań nad problemami ujętymi w kolejnej części opracowania.

Rozważania podjęte w rozdziale IV *Raportu* dotyczą problemów organizacyjnych i organizacyjnoprawnych mających wpływ na bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych. Dostrzeżono w tym miejscu istotny związek pomiędzy prestiżem zawodowym kuratora sądowego a jego bezpieczeństwem w wykonywaniu nałożonych przez prawo obowiązków. W tym miejscu poruszono zagadnienie relacji służbowych zachodzących pomiędzy kuratorami sądowymi a sądem, jak również pochyłono się szerzej nad problemem sprawowania nadzoru kuratora jako środka wychowawczego orzeczonego wobec nieletnich z punktu widzenia poprawy bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych. Wiele miejsca poświęcono także problemowi stresu i wypalenia zawodowego jako syntezie wniosków wyprowadzonych z dotychczasowych rozważań, proponując przyjęcie pewnych rozwiązań wychodzących naprzeciw oczekiwaniom środowiska kuratorów, które podniosłyby bezpieczeństwo pracy kuratorów, a także świadomość tego bezpieczeństwa. Analiza przedmiotowej problematyki została oparta o źródła wykorzystane w rozdziale II.

Rozdział V *Raportu* pt. „*Bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych w Republice Federalnej Niemiec i Republice Austrii*” poświęcony został analizie rozwiązań

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1749), dalej „k.p.k.”.

dotyczących bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych w Niemczech i Austrii. Kraje te zostały wybrane do porównania ze względu na brak w polskiej literaturze opracowań na temat formy kurateli sądowej istniejącej w obu tych krajach, choć istniejący tam system wsparcia dla osób wykluczonych stoi na wysokim poziomie. W tym celu przeanalizowano zarówno dostępne przepisy prawnokarne dotyczące tej materii, jak również dostępne przepisy organizacyjne regulujące pracę tej grupy zawodowej w obu krajach w oparciu o analizę dogmatycznoprawną materii prawnokarnej, jak również o literaturę przedmiotu opublikowaną w tych krajach. Ponadto wiedza dotycząca tych zagadnień została uzupełniona przez informacje uzyskane od kuratorów niemieckich i austriackich.

Całość zamykają *Wnioski końcowe* zawierające podsumowanie rozważań obejmujące wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*, które odnoszą się do zawodowych kuratorów sądowych, jak również do społecznych kuratorów sądowych.

W tym miejscu należy podkreślić duże zainteresowanie i gotowość do pomocy przedstawicieli kurateli sądowej w związku z opracowywaniem niniejszego *Raportu*, co już dowodzi, w ocenie jego autora, że problem, który został podjęty przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, jest bardzo ważny dla tej grupy funkcjonariuszy publicznych.

Rozdział I. Przedmiot i cele badawcze oraz zastosowane metody i techniki badawcze

Przedmiotem prowadzonych badań były formy zapewnienia przez system normatywny podstaw bezpieczeństwa kuratorom sądowym podczas wykonywania przez nich obowiązków służbowych, charakter realizowanych przez nich zadań ustawowych, a także ich relacje z innymi organami, z którymi ściśle współpracują, przede wszystkim z Policją. Obiektem badań było natomiast środowisko kuratorów sądowych.

Celem badawczym było – po pierwsze – uzyskanie wiedzy na temat skali i charakteru zagrożeń występujących w pracy kuratorów sądowych, których źródłem są osoby, wobec których kuratorzy wykonują obowiązki służbowe. Po drugie – zdobycie wiedzy o stanie ochrony kuratorów sądowych na gruncie rozwiązań prawnokarnych. Po trzecie – uzyskanie wiedzy na temat czynników prawno-organizacyjnych wpływających na bezpieczeństwo omawianej grupy funkcjonariuszy publicznych. Po czwarte – celem badawczym było uzyskanie wiedzy na temat ochrony prawno-karnej kuratorów w Niemczech i Austrii, a także innych rozwiązań prawno-organizacyjnych służących ochronie tej grupy zawodowej przed atakami ze strony osób, wobec których wykonują oni czynności służbowe.

Tak ujęte cele badawcze pozwoliły na zdefiniowanie następujących problemów badawczych. Po pierwsze – jaka jest skala i charakter zagrożeń dla kuratorów sądowych, których źródłem są ataki osób, z którymi pracują. Po drugie – jak w świetle obowiązującego prawa kształtuje się obecnie bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych. Czy ustawodawca, nakładając na tę grupę zawodową bardzo ważne z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości zadania, zapewnił im jednocześnie ochronę prawno-karną. Po trzecie – czy istnieją czynniki organizacyjne w pracy kuratorów sądowych, które wywierają wpływ na poziom zagrożeń ze strony osób, wobec których wykonują czynności służbowe. Po czwarte – czy niemiecki i austriacki system prawno-karny przewiduje wzmożoną ochronę funkcjonariuszy i czy w systemach prawnych tych państw przewidziane są techniczne i organizacyjne środki ograniczające zagrożenia ze strony osób, z którymi kuratorzy pracują.

Przeprowadzone badania wstępne pozwoliły na wybranie określonych metod i technik badawczych. Dla znalezienia odpowiedzi w przypadku drugiego problemu badawczego przyjęta została metoda prawno-dogmatyczna. Na jej podstawie dokonano analizy przepisów prawnych dotyczących obrony funkcjonariuszy publicznych, w tym kuratorów sądowych, jak również stanowiska doktryny i judykatury.

W pierwszym i trzecim problemie badawczym poszukiwano odpowiedzi przy wykorzystaniu metody i techniki wywiadu swobodnego z kuratorami okręgowymi okręgu Warszawa-Praga i okręgu wrocławskiego, jak również z kuratorami pracującymi bezpośrednio w terenie. Ponadto do realizacji obu wskazanych celów wykorzystana została metoda analizy dokumentów przekazanych przez Krajową Radę Kuratorów.

Z kolei przy czwartym problemie badawczym odpowiedzi szukano przy wykorzystaniu metody prawno-dogmatycznej obejmującej analizę źródeł prawa i dorobku doktryny w zakresie ochrony prawnej kuratorów w Niemczech i w Austrii. Ponadto, z uwagi na brak bezpośredniego kontaktu z kuratorami w Niemczech i w Austrii – wykorzystano metodę sondażu i narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza ankiety rozsyłanej. Kwestionariusz składał się z pytań otwartych obejmujących swoim zakresem problematykę ochrony prawnej kuratorów w Niemczech i w Austrii, specjalny status prawny kuratorów w tych krajach, a także podejmowane środki ochrony w pracy kuratorów, zarówno w pracy terenowej, jak również pracy biurowej. Kwestionariusz ten został skierowany drogą mailową do Niemieckiego Związku Zawodowego Pracowników Socjalnych, a także do wiedeńskiego przedstawicielstwa prywatnej organizacji zrzeszających kuratorów „Neustart”.

Rozdział II. Skala i struktura zagrożeń w pracy kuratorów sądowych

Od wielu lat zawodowi kuratorzy sądowi wyrażali zaniepokojenie rosnącym zagrożeniem dla ich zdrowia i życia podczas realizowania czynności służbowych. Ta grupa zawodowa narażona jest w swojej pracy na agresję, pogryzienie przez psy, zniewagi, różnego rodzaju choroby, które wynikają z częstych kontaktów z osobami ze środowisk patologicznych⁴.

W tym kontekście słusznie się zauważa, że bardzo często podopiecznymi kuratorów są osoby zaburzone psychicznie lub emocjonalnie wykazujące poważne deficyty intelektualne i moralne, którzy jednocześnie posiadają bardzo niską świadomość obowiązku respektowania norm prawnych, jak również standardów higieny⁵.

Dokonując analizy bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, należy w pierwszym rzędzie ukazać obraz zagrożeń, z którymi najczęściej stykają się kuratorzy w realizacji swoich obowiązków służbowych, jak również dokonać przeglądu inicjatyw podejmowanych przez tę grupę zawodową na rzecz poprawy swojego bezpieczeństwa. Analiza tych zagrożeń ma na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy skala zagrożeń i ich charakter uzasadniają potrzebę zastosowania dodatkowych instrumentów prawnokarnych lub prawnoorganizacyjnych zorientowanych na zwiększenie bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, a jeżeli tak, to w jakim zakresie.

Punktem wyjścia do powyższych rozważań jest analiza skali zachowań naruszających bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych i jego poczucie wśród tej grupy zawodowej. Obraz i skala tych zdarzeń została przedstawiona w poniżej tabeli.

⁴ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013, s. 205.

⁵ *Ibidem*, s. 204.

Tabela. Zestawienie danych liczbowych dotyczących zachowań godzących w bezpieczeństwo kuratorów sądowych

Rok	Przypadki czynnej napaści na kuratora	Liczba postępowań karnych w związku z napaścią na kuratora	Przypadki napaści zwierząt na kuratora	Przypadki odmowy wpuszczenia kuratora na posesję lub do domu osoby, której dotyczy postępowanie
2007	146	90	136	2482
2008	161	93	110	2100
2009	687	200	393	9737
2010	294	132	153	3508
2011	274	113	163	249
2014	181	124	94	2024
2015–06.2016	216	86	71	b.d.
Suma	1959	838	1120	20100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Krajową Radę Kuratorów⁶.

Dane liczbowe w przedstawionej tabeli pochodzą z rocznych „Sprawozdań Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami” (dalej „Sprawozdania”), które co roku są sporządzane na podstawie ankiet przesyłanych przez delegatów do Krajowej Rady Kuratorów z poszczególnych okręgów. Informacje zawarte w powyższej tabeli obejmują okres od roku 2007 do czerwca 2016 r.⁷ i przedstawiają zagrożenia, a także inne utrudnienia, z którymi stykają się zawodowi kuratorzy sądowi w swojej pracy. Zdarzenia te obejmują przypadki czynnej napaści na kuratorów w związku z wykonywanymi obowiązkami,

⁶ Warto zwrócić uwagę, że Ministerstwo Sprawiedliwości nie przewidziało żadnych procedur w zakresie gromadzenia danych dotyczących różnych form godzących w bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych. Nie ma też żadnego rejestru tego typu zdarzeń. W opinii kuratorów praktyki zbierania tego typu informacji są różne w poszczególnych okręgach. Natomiast dane w tym zakresie przekazane przez KRK na potrzeby sporządzenia niniejszego raportu pochodzą z ankiet wypełnianych przez sądowych kuratorów zawodowych. Dlatego uprawniony wydaje się wniosek, że skala zdarzeń naruszających bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych przedstawiona przez KRK jest w znacznym stopniu zaniżona.

⁷ Omawiany okres nie zawiera informacji z lat 2012–2013 z uwagi na brak danych.

przypadki napaści na kuratorów przez psy, a także przypadki odmowy wpuszczenia kuratorów na posesję lub do domu osoby, której dotyczy postępowanie. Ponadto w tabeli znalazły się informacje na temat liczby postępowań karnych wszczętych w związku z napaścią na kuratorów sądowych.

Z powyższego zestawienia wynika jasno, że przypadki czynnej napaści na kuratorów i inne zachowania godzące w ich bezpieczeństwo nie mają charakteru jednostkowego. W omawianym okresie było ich ponad 20 000. W *Sprawozdaniach* nie ma informacji na temat okoliczności czynnych napaści na kuratorów. W związku z tymi zachowaniami były wszczynane postępowania karne, których liczba jest ponad dwukrotnie mniejsza od liczby przypadków czynnej napaści na kuratorów.

Należy w tym miejscu zauważyć, na co zwracali uwagę w rozmowach również sami kuratorzy, że w bardzo wielu przypadkach kuratorzy wykonujący swoje obowiązki służbowe nie byli w stanie przedstawić dowodu na naganne, a często przestępcze zachowania osób, z którymi pracują, ponieważ w wielu wypadkach na potwierdzenie określonych zachowań (np. znieważanie, zastraszanie) nie było świadków. Świadomość trudności, jakie wiążą się z udowodnieniem pewnych czynów podlegających ocenie prawnokarnej, skutkuje tym, że wiele form przemocy wobec kuratorów nie jest zgłaszanych organom ścigania. W bardzo wielu sytuacjach kuratorzy nie wierzą, że zgłoszenie incydentu coś pomoże i wywoła spodziewane reakcje prawne. Brak możliwości udowodnienia przez kuratorów czynu inkryminowanego przed organami ścigania jest jedną z najpoważniejszych przyczyn zaburzenia ich poczucia bezpieczeństwa w wykonywaniu obowiązków służbowych.

Ponadto *„Z przeprowadzonych rozmów z kuratorami sądowymi, analizy zjawiska wynika, że kuratorzy sądowi stosunkowo rzadko decydują się na zgłaszanie wypadków w pracy polegających na stosowaniu wobec nich groźby karalnej, czynnej napaści, uniemożliwienia wykonywania obowiązków służbowych, pogryzienie przez zwierzęta itd. Wynika to przede wszystkim z tego, że organy ścigania liberalnie podchodzą do tego typu zdarzeń, gdzie podczas wykonywania obowiązków służbowych poszkodowanym jest kurator sądowy, niejednokrotnie odmawiają wszczęcia postępowania lub umarzają postępowania, a to powoduje, że sprawcy czują się bezkarni, co z pewnością stanowi znaczne utrudnienie dla kuratora w wykonywaniu jego pracy i jest wtórną wiktyimizacją kuratora sądowego – ofiary*

*przemocy. Kształtuje także w przestrzeni społecznej negatywny wizerunek wymiaru sprawiedliwości*⁸.

*W tym samym dokumencie kuratorzy stwierdzają, że „(...) wykonując orzeczenia sądów powszechnych, czyli działając w imieniu Rzeczypospolitej, nie czują, że w sytuacji zagrożenia mogą liczyć na wsparcie państwa polskiego. Często mają poczucie, że są traktowani przez organy ścigania gorzej niż sprawcy przestępstwa dokonanego na ich szkodę. Rodzi to u kuratorów przekonanie, że nie warto zgłaszać tych traumatycznych zdarzeń, bo prokuratura albo odmówi wszczęcia postępowania lub je umorzy, co daje sprawcy dodatkowe poczucie bezkarności. Nadto kuratorzy sądowi nie mają zapewnionej pomocy prawnej w postępowaniu przed sądem. Nadmienić należy, że w Polsce były już przypadki, iż w związku z wykonywaniem przez kuratorów sądowych obowiązków służbowych byli pomawiani przez strony, które występowały z roszczeniem do sądu. W postępowaniu sądowym kurator jest zdany sam na siebie, a np. osadzony w zakładzie karnym dostaje adwokata z urzędu. To powoduje że sytuacja procesowa kuratorów sądowych jest znacznie gorsza*⁹.

W tym kontekście warto zastanowić się nad wspólnymi szkoleniami interdyscyplinarnymi dla kuratorów, Policji, prokuratorów i sędziów. Te grupy funkcjonariuszy publicznych muszą mieć świadomość, że ich funkcjonowanie i efektywność realizowanych przez nich działań są swego rodzaju „systemem naczyń połączonych”, w którym wzajemne wspieranie się, a także zrozumienie problemów i trudności w wypełnianiu obowiązków może dać oczekiwane rezultaty. Spójna współpraca tych służb niewątpliwie może się przyczynić do zwiększenia autorytetu państwa z uwagi na ich efektywność.

Z obrazem skali i form przemocy wobec zawodowych kuratorów sądowych nakreślonym w *Sprawozdaniach* przez KRK korespondują wyniki ogólnopolskich badań dotyczących bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych przeprowadzonych przez B. Hołysta i E. Wojterę, którzy przebadali ogólnopolską reprezentację 815 kuratorów sądowych. Z badań tych wynika, że 55% respondentów z pionu kurateli

⁸ *Bezpieczeństwo i higiena pracy kuratorów sądowych*, lipiec 2016 r. Dokument przekazany przez Krajową Radę Kuratorów.

⁹ *Ibidem*.

dla dorosłych zasygnalizowało formy przemocy, natomiast w przypadku kuratorów rodzinnych ten odsetek wyniósł 45%¹⁰. Oznacza to, że w obu pionach kurateli ryzyko stania się ofiarą przemocy jest wysokie. Badania te wykazały, że w przypadku 19% ankietowanych wystąpiła przemoc fizyczna, natomiast 81% wskazało przemoc psychiczną. Najczęściej ofiarami tej formy przemocy padają kobiety (78% respondentów). Według obliczeń autorów co szósty, siódmy kurator doświadczył naruszenia nietykalności cielesnej podczas wykonywania swoich obowiązków służbowych. Najbardziej agresywne i niebezpieczne dla kuratorów są osoby, wobec których prowadzone są oddziaływania, a także najbliżsi tych osób. Autorzy słusznie zauważyli, że w takich sytuacjach kuratorzy nie mają możliwości uniknięcia niebezpieczeństwa. Najczęstszą formą agresji stosowanej przez podopiecznych są wyzwiska, groźby (z użyciem siekiery, bagnetu, noża) i popychanie. Spotyka się także szarpanie, bicie i inne zachowania, np.: uszkodzenie samochodu lub mienia, groźby wobec rodziny kuratora, szantaż, krzyk, obmawianie kuratora, przetrzymywanie, zamykanie kuratorów, rzucanie przedmiotami w kuratora, obraźliwe słownictwo, szczucie, pogryzienie przez psa, utrudnianie wykonywania czynności służbowych, wzbudzanie strachu, nękanie telefoniczne w pracy lub w domu, spalenie, podpalenie domu, wywołanie pożaru, kwestionowanie kompetencji kuratora, kopnięcie, cios pięścią, uderzenie w twarz, plucie. W trzech przypadkach również usiłowano udusić kuratora¹¹. Należy w tym miejscu także przypomnieć sytuację z 2010 r., w której jeden z kuratorów w okręgu wrocławskim stracił życie. Jak dotąd był to najbardziej drastyczny tego typu wypadek w Polsce¹².

Także inne badania potwierdzają fakt bardzo częstych przykładów agresji podopiecznych wobec kuratorów i ich rodzin. Dozorowani dopuszczali się wobec prawie 20% kuratorów groźb wobec osób im bliskich. Ponadto ustalono zależność zachodzącą pomiędzy ubliżaniem kuratorom przez osoby nadzorowane a groźbami im pobiciem, jak również zależność pomiędzy artykułowanymi groźbami a atakami fizycznymi na kuratorów, co zdaniem badaczy dowodzi, że nie należy lekceważyć słownej agresji kierowanej wobec kuratora, która często łączy się z bardziej

¹⁰ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo...*, s. 213.

¹¹ *Ibidem*, s. 223–230.

¹² *Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2010*, Włocławek 2011, opracował W. Kuźmicki.

niebezpiecznymi zachowaniami. Badacze ustalili, że 53% kuratorów było ofiarą choćby jednej z sytuacji niebezpiecznych, co słusznie dowodzi – zdaniem autorów – faktu występowania poważnego problemu zachowania dozorowanych dla ponad połowy respondentów¹³.

Z przeprowadzonych badań nad bezpieczeństwem kuratorów wynika, że akty agresji wobec tej grupy zawodowej zdarzają się nierzadko także w siedzibie pracy kuratorów. Kurator najczęściej pozostaje sam w biurze, według harmonogramu ustalonego wcześniej przez kierownika Kuratorskiej Służby Sądowej. Odnotowano 681 takich przypadków agresji, co wskazuje zarówno na agresywność, jak również na brak wszelkich zahamowań ze strony podopiecznych. Z tego powodu słusznie się postuluje wyposażenie kuratorów w przycisk uruchamiający alarm, który byłby odbierany przez ochronę budynku, jak również możliwość korzystania przez kuratora podczas rozmowy ze skazanym z monitorowanego pokoju¹⁴.

Z powyższymi postulatami korespondują głosy kuratorów wskazujące na często występujące trudne warunki lokalowe i brak uwzględnienia specyfiki pracy kuratorów w przydzielaniu im pomieszczeń służbowych i ich urządzeniu. Nierzadko meble są tak ustawiane, że kuratorzy muszą siedzieć tyłem do drzwi wejściowych, bez możliwości ewakuacji w sytuacji zagrożenia. Kuratorzy wskazują również na brak wydzielenia strefy rozmów, zwłaszcza, gdy rozmowy dotyczą spraw wrażliwych.

W *Sprawozdaniach* wskazuje się również, że coraz częściej osoby, wobec których kuratorzy wykonują swoje obowiązki, a także rodziny tych osób, uznają, iż realizowane przez kuratorów czynności (np. dozory, nadzory, wywiady środowiskowe, kontrole okresów próby) naruszają ich prywatność, a także prawo do podejmowania swobodnych decyzji życiowych, lub uznają działania kuratora za niesprawiedliwe, które naruszają ich godność¹⁵.

W kontekście omawianych zagrożeń pojawiających się w pracy kuratora sądowego należy zwrócić także uwagę na nowe wyzwania, przed którymi stanęli kuratorzy

¹³ P. Bachmat, K. Buczkowski, B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, B. Gruszczyńska, R. Kulma, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010, s. 160–161.

¹⁴ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo...*, s. 242–243.

¹⁵ *Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów... (za rok 2010)*.

od 2012 r. Otóż, zgodnie z przepisem § 3 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego¹⁶ kuratorzy sądowi zostali zobowiązani do przeprowadzania badań w celu ustalenia zawartości alkoholu w organizmie nieletniego w sposób nieinwazyjny, za pomocą urządzenia elektronicznego dokonującego pomiaru stężenia alkoholu w wydychanym powietrzu. Ponadto na podstawie § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 r. w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji¹⁷. kuratorzy sądowi zostali również zobowiązani do przeprowadzania badań w celu ustalenia zawartości w organizmie skazanego lub sprawcy alkoholu w sposób nieinwazyjny, za pomocą urządzenia elektronicznego dokonującego pomiaru stężenia alkoholu w wydychanym powietrzu. Te obowiązki zwiększają zagrożenie dla kuratora sądowego zarówno ze strony czynnika biologicznego, jak również ze strony osób agresywnych, wobec których takie badania należy przeprowadzić. W ocenie kuratorów „*Szczególnie niebezpieczne dla zdrowia i życia kuratorów sądowych, grupy bardzo sfeminizowanej, może być przeprowadzanie badania za pomocą narkotestów w przypadku skazanych, którzy odbywali wyroki za przestępstwa z art. 197–204 k.k. lub osób, także nieletnich, wykazujących tendencję do nadmiernej erotyzacji zachowań, które jeszcze nie zostały zdiagnozowane*”¹⁸.

Warto w tym miejscu zauważyć, że skala przedstawionych wyżej zdarzeń obejmuje wyłącznie zawodowych kuratorów sądowych z pominięciem społecznych kuratorów sądowych, co oznacza, iż rozmiar zjawiska czynnej napaści wobec kuratorów sądowych jest szerszy od przedstawionego w tabeli.

¹⁶ Dz. U. poz. 468.

¹⁷ Dz. U. poz. 104.

¹⁸ *Bezpieczeństwo i higiena pracy kuratorów sądowych*, lipiec 2016 r. Dokument Krajowej Rady Kuratorów.

Mając na względzie powyższe, należy zastanowić się nad wprowadzeniem rozwiązań organizacyjno-prawnych, które ułatwią kuratorom sądowym, jako ofiarom przestępstw, udowodnienie faktu zaistnienia czynów inkryminowanych. Jednym z takich rozwiązań może być zaopatrzenie kuratorów w dyktafony bądź inne urządzenia nagrywające, dzięki którym kuratorzy podczas spotkań z osobami, wobec których wykonują określone czynności służbowe, będą mogli utrzymywać przebieg realizacji tych czynności. W razie potrzeby nagranie służyłoby jako dowód w sprawie czynnej napaści. Oddalenie takiego ewentualnego zarzutu mogłoby się sprowadzić do twierdzenia, że kuratorzy mają zadaniowy charakter pracy i nikt ich nie rozlicza z tego, gdzie w danej chwili się znajdują. Ponadto zawsze istnieje możliwość weryfikacji treści opinii, jak również sprawozdań sporządzanych przez kuratorów sądowych.

W tym kontekście należy zwrócić również uwagę na fakt, że kuratorzy zgłaszają wątpliwości, czy ewentualne nagrywanie czynności jest wystarczająco oparte w przepisach. Z tego względu warto rozważyć potrzebę wprowadzenia do ustawy o kuratorach sądowych¹⁹ odpowiedniego przepisu prawnego, który jednoznacznie potwierdziłby możliwość rejestrowania czynności służbowych za pomocą stosownych urządzeń.

Przyjmując rozwiązanie zakładające wyposażenie kuratorów w rejestratory dźwięków, można zastrzec, że nie muszą go używać wszyscy kuratorzy do wszystkich zadań. Kuratorzy często (poza jednorazowymi wywiadami) znają osoby, z którymi pracują i orientują się, jakich zachowań mogą się spodziewać, a także są w stanie określić, czy dane spotkanie niesie ze sobą podwyższone ryzyko. W takim przypadku zgłaszałyby swojemu przełożonemu, kierownikowi zespołu, potrzebę zabrania ze sobą urządzenia rejestrującego dźwięk. Oczywiście, osoba, wobec której kurator przeprowadzałby określone czynności służbowe, nie miałaby wiedzy o fakcie rejestrowania tych czynności.

W powyższym kontekście należy zaznaczyć, że kuratorzy nie są w stanie przewidzieć zachowań ludzi pod wpływem alkoholu lub substancji psychoaktywnych,

¹⁹ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 795 ze zm.), dalej „u.k.s.”.

a także wykazujących zaburzenia psychiczne. W takim przypadku rejestratory dźwięków powinny być wydawane automatycznie²⁰.

Alternatywnym lub kolejnym rozwiązaniem poprawiającym możliwości udowodnienia przez kuratorów zachowań karalnych wobec nich, a jednocześnie zwiększającym ich bezpieczeństwo, jest wprowadzenie wizyt u osób, wobec których wykonywane są czynności służbowe, wspólnie z drugim kuratorem. Odbływałyby się one za zgodą przełożonego, kierownika zespołu, w oparciu o wytypowanie wizyt o podwyższonym ryzyku. W takich sytuacjach drugi funkcjonariusz publiczny w osobie kuratora sądowego byłby świadkiem wydarzeń rozgrywających się podczas takich spotkań, a tym samym zwiększyłby bezpieczeństwo w pracy kuratora sądowego i jego poczucie w tym względzie.

Zdarzeniami godzącymi w bezpieczeństwo kuratorów są także ujęte w powyższej tabeli, aczkolwiek zdaniem KRK często bagatelizowane, przejawy agresji zwierząt domowych w stosunku do kuratorów wykonujących obowiązki służbowe w terenie. Ze *Sprawozdań* wynika, że takie sytuacje często skutkują uszczerbkiem na zdrowiu i prowadzą do długotrwałego leczenia. W roku 2010 szczególnie drastyczne zdarzenie miało miejsce w okręgu warszawsko-praskim, gdzie agresja psa na kuratora wykonującego jednorazowy wywiad środowiskowy skończyła się dla kuratora rozległymi ranami, które wymagały leczenia w warunkach szpitalnych, a w dalszej konsekwencji dalszego leczenia ambulatoryjnego. Środowisko kuratorskie postawiło w związku z tym głośno pytanie, czy właściciel psa z powodu zaistniałego zdarzenia poniesie należyte konsekwencje prawnokarne²¹. Ponadto zdarzenia takie wpływają negatywnie na psychikę kuratora²². Jak wynika z powyższego zestawienia, tego typu incydenty z udziałem zwierząt domowych występują rzadziej niż przypadki czynnej napaści na kuratorów. W okresie objętym

²⁰ Na gruncie przepisów wykonawczych warto się zastanowić, czy osoby zaburzone psychicznie i głęboko uzależnione od alkoholu lub substancji psychoaktywnych powinny być oddawane pod dozór kuratora. Na podstawie art. 170 § 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 ze zm., dalej „k.k.w.”) lub art. 71 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2008 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 224 ze zm.) osoby takie mogą być oddane pod dozór specjalisty z danej dziedziny, adekwatnie do zdiagnozowanych deficytów lub zaburzeń.

²¹ *Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów... (za rok 2010)*.

²² *Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2014*, Warszawa 2015.

analizą odnotowano ich 1120, co również nie pozwala na stwierdzenie, że mają one charakter jednostkowy.

Na problem ataku zwierząt domowych zwracają również uwagę autorzy badań ogólnopolskich, którzy wskazują, że do takich ataków częściej dochodzi w miastach niż na wsiach. Do takich ataków dochodzi głównie w mieszkaniu, a w następnej kolejności kuratorzy wskazali posesje. Nierzadko zdarzały się również ataki na terenach otwartych²³.

Również prawdziwym problemem, o jeszcze większej intensywności niż dwa poprzednie przykłady sytuacji naruszających bezpieczeństwo kuratorów, są przypadki odmowy wpuszczenia kuratora na teren posesji lub do domu osób, wobec których kuratorzy wykonują swoje obowiązki służbowe. W analizowanym okresie doszło do 20 100 tego typu sytuacji. Według rocznych *Sprawozdań* miejscem, do którego najczęściej odmawiano wstępu kuratorom, było mieszkanie osoby znajdującej się pod dozorem lub jego rodziny czy też nieletniego objętego nadzorem kuratora sądowego. Ponadto odmawiano wstępu do miejsc zamieszkania osób, wobec których przeprowadzany był przez kuratora sądowego jednorazowy wywiad środowiskowy²⁴.

Kuratorzy świadomi powyższych zagrożeń, wyposażeni do niedawna jedynie w długopisy i notatniki, podjęli na przestrzeni kilku ostatnich lat wiele inicjatyw na rzecz poprawy własnego bezpieczeństwa. Odpowiedzią ze strony kuratorów zawodowych na wypadki przemocy i agresji wobec nich – głównie ze strony zwierząt – jest m.in. wyposażenie tej grupy funkcjonariuszy publicznych w środki ochrony, jak chociażby straszak na zwierzęta, gaz pieprzowy, paralizator ultradźwiękowy przeciwko psom, gaz ochronny, odstraszacze dźwiękowe. Natomiast z uwagi na zagrożenia chorobami zakaźnymi w okręgu świdnickim zakupiono żel antybakteryjny²⁵. Z rozmów z kuratorami wynika, że takie inicjatywy w postaci zakupu

²³ *Ibidem*, s. 232.

²⁴ *Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2009*, Włocławek 2010, opracował W. Kuźmicki.

²⁵ *Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2008*, Włocławek 2009, opracował W. Kuźmicki.

żeli antybakteryjnych, podejmowane były już od wielu lat, jak choćby w okręgu wrocławskim, a dokładniej w trzebnickim zespole kuratorów.

Z kolei w okręgu wrocławskim od stycznia 2015 r. kuratorzy zawodowi zostali wyposażeni w sprzęt, który po wywołaniu alarmu umożliwia ich natychmiastową lokalizację i uruchomienia procedurę interwencyjną. Na miejsce zdarzenia wysyłany jest patrol interwencyjny oraz zawiadamiane są odpowiednie służby (Policja, pogotowie, straż pożarna). Kurator ma też stałą łączność z centralą monitorowania. Istnieje możliwość rejestracji dźwiękowej przebiegu zdarzenia, co może służyć do celów dowodowych. Rozwiązanie to zostało pozytywnie ocenione przez kuratorów. Obecnie objęto nim całą apelację wrocławską.

Wyniki przeprowadzonych badań ogólnopolskich nad bezpieczeństwem kuratorów sądowych wskazują, że w opinii samych kuratorów najlepszym środkiem ochrony będzie gaz oraz paralizator. Następnie kuratorzy kolejno wskazywali: odstraszacz na psy, gaz pieprzowy, broń gazową, a także dyktafon²⁶.

Należy w tym miejscu bardzo jasno zaznaczyć, że działania zorientowane na podniesienie poziomu bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych nie mają charakteru systemowego. Zależą one w dużej mierze od zaradności i przedsiębiorczości poszczególnych kuratorów okręgowych i prezesów sądów okręgowych, jak również ich możliwości finansowych w tym zakresie. Z tego względu inicjatywy te nie są realizowane w tym samym zakresie we wszystkich okręgach w kraju, lecz były one – i nadal są – wdrażane w pojedynczych okręgach.

Z rozmów z kuratorami wynika również, że na działania mające poprawić bezpieczeństwo kuratorów sądowych mają wpływ sami kuratorzy, którzy paradoksalnie nie zawsze rozumieją sens i potrzebę wdrażania nowych rozwiązań, obawiając się zwiększenia nadzoru nad czynnościami wykonywanymi w terenie lub ograniczenia swobody działania, choć opowiadają się za rozwiązaniami podnoszącymi ich bezpieczeństwo. Przykładem może być sytuacja mająca miejsce w apelacji warszawskiej, w której zarówno kuratorzy okręgowi, jak również dyrektor Sądu Apelacyjnego w Warszawie, podjęli działania mające na celu implementowanie rozwiązań podnoszących bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych istniejące

²⁶ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo...*, s. 254–255.

w okręgu wrocławskim, jednakże na ponad 300 kuratorów z apelacji warszawskiej tylko 34 wykazało chęć korzystania z takich rozwiązań.

Sytuacja taka wydaje się nie do zaakceptowania z punktu widzenia polityki państwa, a przede wszystkim polityki karnej, która zakłada większą rolę oddziaływania na sprawców przestępstw za pomocą środków probacyjnych i działań resocjalizacyjnych w warunkach wolnościowych przy jednoczesnym ograniczaniu instrumentów związanych ściśle z orzekaniem i wykonywaniem kar kryminalnych, w tym przede wszystkim z karą pozbawienia wolności. Rozszerzanie zakresu działania służb probacyjnych, do których zalicza się służba kuratorska, i stawianie tym służbom bardzo wysokich wymogów profesjonalizmu w realizacji czynności służbowych stwarza konieczność zintegrowanych i systemowych działań państwa w zakresie rozwiązań poprawiających znacząco bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych. Warto zauważyć w tym miejscu, że praca kuratora sądowego pracującego w terenie jest bardzo podobna do pracy policjanta – dzielnicowego. Trudno sobie wyobrazić, żeby techniczne środki ochrony policjanta zależały od zaradności komendanta miejskiego czy wojewódzkiego Policji i dobrych relacji z władzami samorządowymi.

Wyżej wskazane powody przemawiają za tym, aby Ministerstwo Sprawiedliwości stworzyło systemowy program wzmocnienia bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych uwzględniający techniczne środki ochrony. Takie podstawowe kwestie jak bezpieczeństwo funkcjonariuszy publicznych, w tym wypadku kuratorów sądowych – grupy znacznie sfeminizowanej, nie może zależeć od pojedynczych przypadków zaradności i pomysłowości. Brak podjęcia systemowych kroków w tym zakresie godzi – poza bezpieczeństwem pracy samych kuratorów – także w prestiż państwa i jego służb. Wydaje się, że stworzenie takiego systemu jest palącą potrzebą środowiska kuratorskiego. Coraz trudniejsze i niebezpieczne warunki pracy oraz skala ataków i zachowań agresywnych tylko to potwierdza.

Powyższe rozważania skłaniają do dokonania analizy przepisów prawnych dotyczących ochrony kuratorów sądowych jako funkcjonariuszy publicznych, a także szerszego spojrzenia na problem bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, gdyż jest ono wypadkową nie tylko zakresu regulacji prawnych, lecz także organizacyjnoprawnych kurateli sądowej w Polsce.

Rozdział III. Analiza prawnokarna przestępstw godzących w bezpieczeństwo kuratorów sądowych

Analizując prawne podstawy wykonywania przez kuratorów ich zadań, należy postawić sobie następujące pytania: jak w świetle obowiązującego prawa kształtuje się obecnie bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych, czy ustawodawca nakładając na tę grupę zawodową ważne – z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości – zadania, zapewnił im jednocześnie ochronę prawną z uwagi na fakt, iż kuratorzy powierzone im zadania wykonują w bezpośrednim kontakcie z osobami, które dopuściły się już przekroczenia norm prawnokarnych i mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa? Czy prawo karne, nakładając na kuratorów sądowych wzmożoną odpowiedzialność z tytułu pełnienia przez nich funkcji funkcjonariuszy publicznych, stwarza odpowiednią do powierzonych im zadań normatywną podstawę zapewnienia bezpieczeństwa podczas wykonywania obowiązków służbowych?

W celu udzielenia odpowiedzi na tak postawione pytania, pochyłając się nad problemem bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, należy w pierwszym rzędzie dokonać analizy przepisów prawnokarnych, inkryminujących czyny, które ściśle wiążą się z bezpieczeństwem kuratorów sądowych w kontekście wykonywanych przez nich obowiązków służbowych.

Kodeks karny w żadnej części nie posługuje się *expressis verbis* pojęciem „kuratora sądowego” jako przedmiotu ochrony. Z uwagi na to, że zgodnie z treścią przepisu art. 115 § 13 pkt 3 k.k. kuratorzy sądowi są funkcjonariuszami publicznymi, analizie prawnej zostały poddane te przepisy, w których ujęte zostały zachowania bezpośrednio godzące w bezpieczeństwo funkcjonariuszy publicznych, tj. naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 k.k.), czynna napaść na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.), wpływanie przemocą lub groźbą bezprawną na czynności służbowe funkcjonariusza publicznego (art. 224 § 2 i 3 k.k.), znieważenie funkcjonariusza publicznego podczas i w związku z wykonywaniem czynności służbowych (art. 226 k.k.), a także rozszerzony zakres ochrony funkcjonariusza publicznego ujęty w treści przepisu art. 231a k.k.

Analiza wyżej wskazanych przepisów została poprzedzona krótkimi rozważaniami na temat tendencji ustawodawczych związanych ze zwiększeniem ochrony prawnokarnej funkcjonariuszy publicznych w ostatnich latach, a szczególnie wprowadzonych na podstawie ustawy z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji²⁷. Prześledzenie charakteru tych zmian niewątpliwie pozwoli ocenić kierunek działań ustawodawczych i intencję ustawodawcy w zakresie rozszerzenia ochrony prawnej funkcjonariuszy publicznych, a w tym kuratorów sądowych.

1. Kierunek zmian ustawodawczych w zakresie bezpieczeństwa funkcjonariuszy publicznych

Funkcjonariusz publiczny realizujący ustawowe zadania z zakresu funkcjonowania państwa powinien mieć zapewnioną należytą ochronę prawną w celu zapewnienia skuteczności podejmowanych przez niego działań wynikających z obowiązującego prawa, co niewątpliwie przyczynia się także do wzrostu prestiżu instytucji państwowych, a w konsekwencji samego państwa. Tę zależność widzi również ustawodawca, który na gruncie prawa karnego niejednokrotnie dał temu wyraz, tworząc regulacje prawne mające na celu wzmocnienie ochrony funkcjonariusza publicznego.

Przeprowadzona w tej części *Raportu* analiza ma jedynie charakter sygnalizacyjny, pokazujący kierunek zmian ustawodawczych i pozwalający odpowiedzieć na pytanie, czy działania ustawodawcy stanowią progres, czy też są krokiem wstecz w zakresie ochrony i bezpieczeństwa pracy funkcjonariuszy publicznych.

Na wstępie rozważań należy zauważyć, że ustawodawca w uzasadnieniu projektu omawianej ustawy²⁸ wskazał trzy zasadnicze cele, które znalazły u podstaw rozszerzenia ochrony funkcjonariuszy publicznych.

²⁷ Dz. U. Nr 240, poz. 1602.

²⁸ *Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy o Policji przyjętego przez Radę Ministrów 30 marca 2010 r.*, s. 1–2, <http://bip.kprm.gov.pl/kpr/bip-rady-ministrow/projekty-ustaw-przeslan/296,Projekty-ustaw-przeslane-do-Sejmu-RP.html> (dostęp dnia 3 kwietnia 2015 r.).

Pierwszym celem jest wzmocnienie ich ochrony prawnej, ponieważ ta grupa z uwagi na charakter wykonywanych zadań jest w bardzo dużym stopniu narażona na niebezpieczeństwo osobiste, a skuteczne działania funkcjonariuszy publicznych są bardzo ważne z punktu widzenia zapobiegania i zwalczania przestępczości, a także budowania poczucia bezpieczeństwa publicznego.

Drugim celem ustawodawczym było udzielenie wsparcia obywatelom, którzy pomimo braku obowiązku reagują na dostrzeżone naruszenie prawa i występują tym samym w obronie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Trzecim celem była realizacja wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 kwietnia 2009 r. (P 11/08)²⁹, w którym Trybunał stwierdził, że przepis art. 1 pkt 15 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy³⁰, dotyczący art. 148 § 2 k.k., jest niezgodny z art. 118 ust. 1 i art. 119 ust. 1 i 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, czego konsekwencją było wyeliminowanie z porządku prawnego przepisu określającego typy kwalifikowane zbrodni zabójstwa³¹.

Zgodnie z wyżej wskazanymi celami zmiany w kierunku wzmocnienia pozycji funkcjonariuszy publicznych nastąpiły w dwóch obszarach. Jeden obszar dotyczył rozszerzenia zasad odpowiedzialności karnej za przestępstwa popełnione przeciwko funkcjonariuszom publicznym, natomiast drugi obszar zmian legislacyjnych polegał na wzmocnieniu pozycji prawnej obywateli realizujących czynności z zakresu ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego³².

Jeśli chodzi o rozszerzenie zakresu odpowiedzialności karnej za przestępstwa godzące w życie, zdrowie lub w mienie funkcjonariusza publicznego, to należy wskazać w tym miejscu na:

- a) rozszerzenie katalogu czynów karalnych, za których popełnienie nieletni mogą ponieść odpowiedzialność karną na zasadach określonych w kodeksie karnym

²⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 kwietnia 2009 r. (P 11/08), OTK-A 2009, nr 4, poz. 49.

³⁰ Dz. U. Nr 163, poz. 1363.

³¹ M. Jachimowicz, *Charakterystyka ustawy z dnia 10 listopada 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji*, *Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny* 2011, nr 1–2, s. 106.

³² Zob. szerzej *ibidem*, s. 106–112.

o czyn ujęty w treści przepisu art. 223 § 2 k.k., tj. ciężki uszczerbek na zdrowiu w wyniku czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego;

- b) rozszerzenie zakresu typu kwalifikowanego zabójstwa (art. 148 § 3 k.k.) o dopuszczenie się zabójstwa funkcjonariusza publicznego, za co przewidziano karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karę 25 lat pozbawienia wolności albo karę dożywotniego pozbawienia wolności;
- c) wprowadzenie typu kwalifikowanego w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w wyniku czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego (art. 223 § 2 k.k.);
- d) wprowadzenie w treści przepisu art. 231a k.k. rozszerzenia ochrony prawnej funkcjonariusza publicznego również w przypadku bezprawnego zamachu na niego z powodu wykonywania przez niego zawodu lub zajmowania stanowiska.

Natomiast, jeżeli chodzi o zmiany prawne dotyczące ochrony obywateli podejmujących interwencję na rzecz ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego, to należy w tym miejscu wskazać na:

- a) objęcie ochroną prawną przewidzianą dla funkcjonariusza publicznego osoby, która w obronie koniecznej odpiera bezpośredni, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem, z wyłączeniem takiej możliwości w przypadku, gdy czyn sprawcy zamachu skierowany przeciwko osobie odpierającej zamach godzi wyłącznie w część lub godność tej osoby (art. 25 § 4 i 5 k.k.). Jednakże ustawodawca wycofał się z tej zmiany i dokonując nowelizacji kodeksu karnego na podstawie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw³³ uchylił ten przepis;
- b) wprowadzenie odpowiedzialności karnej za uderzenie człowieka lub w inny sposób naruszenie jego nietykalności cielesnej w związku z podjętą przez niego interwencją na rzecz ochrony bezpieczeństwa ludzi lub ochrony bezpieczeństwa lub porządku publicznego (art. 217a k.k.).

³³ Dz. U. poz. 396.

Podsumowując rozważania dotyczące kierunku zmian ustawodawczych w zakresie ochrony funkcjonariuszy publicznych, należy stwierdzić, że wprowadzone przez ustawodawcę zmiany dowodzą jednoznacznie, iż dostrzegł on potrzebę wzmocnienia ochrony prawnokarnej funkcjonariuszy publicznych, uznając jednocześnie, że dotychczasowy stan prawny nie w pełni zapewnia tę ochronę. Kierunek przyjętych zmian pozwala przyjąć pogląd, że wprowadzone zmiany miały charakter dwutorowy. Z jednej strony, zostały wprowadzone nowe przepisy inkryminujące zachowania naruszające bezpieczeństwo omawianej grupy zawodowej, natomiast z drugiej strony, ustawodawca przyjął rozwiązania prawne mające zwiększyć aktywność społeczną oraz budować świadomość prawną obywateli, a przez to zwiększyć wrażliwość społeczną, jak również zachęcić ich w większym niż dotychczas stopniu do angażowania się w pomoc funkcjonariuszom publicznym w realizację ich zadań.

2. Przepiępstwa godzące w bezpieczeñstwo funkcjonariuszy publicznych

2.1. Naruszenie nietykalnoœci cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 k.k.)

Czynem godzącym w bezpieczeñstwo kuratorów sadowych jest niewatpliwie przestępstwo stypizowane w przepisie art. 222 k.k. Polega ono na naruszeniu nietykalnoœci cielesnej funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy podczas lub w zwiãzku z pełnieniem obowiãzków słuźbowych. Czyn ten zagroźony jest karã grzywny, karã ograniczenia wolnoœci albo pozbawienia wolnoœci do lat 3 (art. 222 § 1 k.k.).

Przestępstwo naruszenia nietykalnoœci funkcjonariusza publicznego godzi zarówno w dobra osobiste funkcjonariusza, jak równieź w autorytet pañstwa, które reprezentuje. Zatem w przypadku tego przestępstwa chodzi nie tylko o bezpieczeñstwo fizyczne funkcjonariusza, lecz tak¿e o prawidłowe wykonywanie przez niego czynnoœci słuźbowych³⁴.

Ofiarã omawianego przestępstwa jest funkcjonariusz publiczny, w tym kurator sadowy i osoba przybrana mu do pomocy. Przybranã przez funkcjonariusza publicznego osobã jest ta, która została przez niego przybrana w ramach posiadanych kompetencji, jak równieź ta, która została skierowana do pomocy

³⁴ J. Potulski, [w:] *System Prawa Karnego*, t. 8, *Przestępstwa przeciwko pañstwu i dobrom zbiorowym*, L. Gardocki (red.), Warszawa 2013, s. 528.

funkcjonariuszowi publicznemu przez inną osobę (np. kierownika jednostki)³⁵. Osobą taką może być np. sąsiad osoby, wobec której kurator realizuje czynności służbowe, a także osoba wezwana w sposób dorozumiany. Osobą taką może być inna postronna osoba, którą kurator *ad hoc* wezwał do pomocy w realizacji określonych zadań. W jednym ze swoich orzeczeń Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdził, że: „Za osobę przybraną funkcjonariuszowi publicznemu należy uważać zarówno osobę, którą funkcjonariusz sam sobie wybierze, której pomoc przyjmie, jak i osobę, która zostanie mu wskazana do pomocy przez przełożonego bądź zainteresowaną jego działaniem instytucję czy organizację. W pojęciu «osoby przybranej do pomocy» mieści się nawet osoba samorzutnie pomagająca funkcjonariuszowi publicznemu, w wykonaniu jego obowiązków służbowych»³⁶. Osobą taką w rozumieniu przepisu art. 222 § 1 k.k. będzie ten, kto został przybrany (wezwany, poproszony) do konkretnej pomocy udzielonej funkcjonariuszowi publicznemu na czas podejmowania interwencji przez tego funkcjonariusza. Osobą przybraną nie będzie ten, kto sam włączył się do interwencji bez akceptacji funkcjonariusza. Jednakże, gdy funkcjonariusz zezwoli na włączenie się, wówczas osoba taka nabędzie status osoby przybranej. Osobą przybraną tym bardziej nie będzie ten, kto podjął się interwencji bez obecności funkcjonariusza publicznego³⁷. W omawianym kontekście taką osobą może być sąsiad dozorowanego, który z własnej inicjatywy, przy jednoczesnej akceptacji kuratora, pomaga w poszukiwaniach dozorowanego na terenie posesji.

Zachowanie sprawcy omawianego przestępstwa polega na naruszeniu nietykalności cielesnej. W tym kontekście należy podzielić pogląd, że na gruncie przedmiotowego przepisu pojęciu „naruszenia nietykalności cielesnej” należy nadać takie samo znaczenie jak na podstawie art. 217 k.k. Jednakże w sytuacji naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy, w której doszło do wyrządzenia krzywdy fizycznej, natomiast w lżejszym stopniu, należy zastosować kwalifikację czynu z przepisu art. 226 k.k. (tj. znieważenie funkcjonariusza publicznego). Za węższą bowiem wykładnią pojęcia

³⁵ A. Lach, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrzosek (red.), Warszawa 2016, s. 99.

³⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 17 maja 2007 r., II AKa 142/07, LEX nr 331807.

³⁷ M. Kulik, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2013, s. 524.

naruszenia nietykalności cielesnej przemawia znaczna różnica w ustawowym wymiarze kary za zachowania określone w art. 222 §1 i art. 226 § 1 k.k.³⁸

W doktrynie naruszenie nietykalności ujmuje się szeroko, ponieważ jego istotę upatruje się w fizycznym oddziaływaniu na ciało człowieka, mogącym pozostawić nieznaczne ślady (np. otarcie naskórka, nieznaczne sińce), którego skutkiem nie jest jednak uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia³⁹. Za naruszenie nietykalności cielesnej będzie można uznać oplucie, kopnięcie, odepchnięcie, popchnięcie, lekkie uderzenie ręką w twarz, w korpus. Zatem jest to przestępstwo skutkowe, ponieważ do jego znamion należy naruszenie nietykalności.

Podobnie szeroko traktowane jest naruszenie nietykalności w judykaturze, choć zakres tego naruszenia nie jest już jednoznaczny. Otóż, w opinii Sądu Najwyższego: „Zwrot normatywny «narusza nietykalność cielesną» obejmuje, w istocie, wszelkie możliwe sposoby ingerencji sprawcy w nietykalność cielesną drugiej osoby, w tym również popchnięcie (odepchnięcie)”⁴⁰. W tym samym tonie wybrzmiewa orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, w którym stwierdzono, że: „Naruszeniem nietykalności cielesnej są wszystkie czynności oddziałujące na ciało innej osoby, które nie są przez nią akceptowane. Naruszenie nietykalności cielesnej nie musi łączyć się z powstaniem obrażeń, jednakże musi mieć ono wymiar fizyczny”⁴¹.

Zdecydowanie odmienne stanowisko przedstawił Sąd Najwyższy w jednym ze swoich orzeczeń, wskazując, że: „Takie wyrażenia jak «uderzenie», «pchnięcie», «odepchnięcie» mają, po pierwsze, odmienne znaczenie, a po wtóre, cechują się – odpowiednio – zwiększającą się aktywnością sprawcy, nasileniem jego złej woli, a także zamiarem. Nie bez powodu zatem ustawodawca wyszczególnił wprost określone w art. 217 § 1 k.k. znamię «uderza», a większość komentatorów jako przykład znamienia «w inny sposób narusza (...) nietykalność cielesną» podaje

³⁸ E.W. Pływaczewski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2010, s. 1052.

³⁹ B. Stefańska, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Warszawa 2015, s. 1490.

⁴⁰ Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 2010 r., II KK 145/10, LEX nr 619619.

⁴¹ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 9 sierpnia 2012 r., II AKa 137/12, LEX nr 1217652.

pchnięcie człowieka. Odpychanie natomiast, tego drugiego znamienia (z art. 217 § 1 k.k.) nie wypełnia⁴².

Wydaje się jednak, że pogląd ten nie zasługuje na akceptację. Przepis art. 217 § 1 k.k. wskazuje jako naruszenie nietykalności uderzenie lub naruszenie jej w inny sposób. Odepchnięcie jest niewątpliwie naruszeniem integralności cielesnej drugiego człowieka, a tym samym musi stanowić jej naruszenie. Przyjęcie odmiennego poglądu byłoby sprzeczne z wykładnią celowościową omawianego przepisu. Jak bowiem wskazano wcześniej, przepis art. 222 § 1 k.k. chroni nie tylko osobę funkcjonariusza publicznego, lecz również autorytet państwa i ma zapewnić właściwe wykonywanie zadań przez funkcjonariusza publicznego. W kontekście omawianego problemu przyjęcie twierdzenia, że odpychanie nie mieści się w zakresie pojęciowym „naruszenia nietykalności”, skutkować będzie obniżeniem autorytetu funkcjonariusza publicznego, który realizując działania ustawowe, jest odpychany, a tym samym zostaje naruszona jego integralność. Przykładem może być kurator, który starając się sprawdzić warunki, w jakich przebywa dziecko, zostaje odpychany i wypychany z pomieszczeń. Pojęcie „naruszenia nietykalności” powinno być w omawianym kontekście ujmowane szeroko, rozumiane jako wszelkie naruszenie integralności cielesnej. Tylko w takim ujęciu analizowany przepis będzie w pełni chronił nie tylko funkcjonariusza publicznego, lecz także powagę instytucji państwowych i właściwą realizację obowiązków.

Z punktu widzenia prawnokarnej oceny zachowania sprawcy konieczne jest istnienie związku pomiędzy działaniem sprawcy i naruszeniem przez niego nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy. Związek taki będzie miał miejsce niewątpliwie wówczas, gdy naruszenie nietykalności nastąpi w czasie wykonywania obowiązków służbowych (np. podczas odwiedzin u dozorowanego w ramach nałożonego dozoru lub w trakcie sporządzania wywiadu dla sądu). Ponadto taki związek będzie miał miejsce wówczas, gdy naruszenie nietykalności nastąpiło z powodu lub na skutek pełnienia tych obowiązków. Oznacza to, że konieczne jest ustalenie, iż podjęcie przez funkcjonariusza czynności

⁴² Wyrok SN z dnia 2 marca 2010 r., WA 1/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 465.

wynikającej z jego praw lub obowiązków służbowych stało się motywem działania sprawcy⁴³.

W doktrynie zarysowały się także poglądy, według których określenie „w związku” stwarza możliwość szerszego ujmowania tej zależności. Nie jest bowiem wymagane ustalenie konkretnej czynności funkcjonariusza publicznego, w tym kuratora sądowego, stanowiącej motyw dla działania sprawcy. Wystarczy, że funkcja sprawowana przez pokrzywdzonego, znany sprawcy zakres kompetencji (np. możliwość wejścia do domu przez kuratora, nakładania uciążliwych – z punktu widzenia sprawcy – obowiązków, ich egzekwowanie) stanowiły dla sprawcy wystarczający powód, aby naruszyć nietykalność cielesną⁴⁴.

Na gruncie rozważań doktrynalnych wiele uwagi poświęcono zakresowi pojęcia „w związku”⁴⁵, jednakże wydaje się, że istota dyskusji w tym przedmiocie nie jest już tak doniosła ze względu na wejście w życie przepisu art. 231a k.k. rozszerzającego ochronę prawną funkcjonariuszy publicznych, o którym mowa będzie poniżej.

Jeżeli naruszenie nietykalności cielesnej wywołało niewłaściwe zachowanie się funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy, wówczas sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 22 § 2 k.k.). Niewłaściwym zachowaniem będzie niewątpliwie nieuzasadnione użycie przymusu, aroganckie zachowanie, zaczepki słowne czy też obrażanie lub poniżanie⁴⁶. Tym bardziej jest konieczne, aby funkcjonariusze publiczni, a zwłaszcza kuratorzy sądowi, mieli odpowiednie przygotowanie zarówno merytoryczne, jak również psychologiczne, które jest niezbędne do pracy z przestępcami, osobami zaburzonymi lub rodzinami dysfunkcyjnymi. Niewątpliwie odpowiednie przygotowanie psychologiczne, pomagające zdiagnozować właściwie stan emocjonalny drugiego człowieka i umiejętność właściwego podejścia, przeprowadzenia we właściwy sposób rozmowy, ograniczy ryzyko stania się ofiarą czynnej napaści.

⁴³ B. Stefańska, [w:] *Kodeks...*, s. 1492.

⁴⁴ Por. M. Kulik, [w:] *Kodeks...*, s. 524–525.

⁴⁵ Zob. O. Górniok, R. Zawłocki, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do artykułów 222–316*, A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2010, s. 12–14.

⁴⁶ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 415.

Omawiane przestępstwo można popełnić jedynie celowo, tj. z winy umyślnej. Oznacza to, że sprawca miał świadomość w chwili czynu, że jego zachowanie wymierzone jest w funkcjonariusza publicznego lub osobę przybraną mu do pomocy, a nie w przypadkową osobę, a także, że pozostaje ono w związku z pełnieniem obowiązków służbowych. Natomiast nie będzie miał znaczenia motyw, jakim sprawca się kierował, naruszając nietykalność cielesną⁴⁷.

2.2. Czynna napaść na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.)

Kolejny inkryminowany czyn skierowany przeciwko funkcjonariuszom publicznym, w tym przeciwko kuratorom sądowym, to dopuszczenie się czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego lub osobę przybraną mu do pomocy poprzez działanie wspólne i w porozumieniu z inną osobą lub poprzez użycie broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu albo środka obezwładniającego. Czyn ten zagrożony jest karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 (art. 223 § 1 k.k.). Omawiane przestępstwo ma charakter powszechny, jego sprawcą może być każda osoba zdolna do poniesienia odpowiedzialności karnej.

W przypadku omawianego przestępstwa przedmiotem ochrony jest nie tylko zdrowie funkcjonariusza publicznego, lecz także autorytet instytucji publicznej reprezentowanej przez funkcjonariusza publicznego, a także prawidłowa i niezakłócona działalność instytucji państwowych i samorządowych.

Wykładnia językowa omawianego przepisu wskazuje na to, że jest to przestępstwo wieloodmianowe, dla którego zaistnienia wymagane jest spełnienie przynajmniej jednej z dwóch przesłanek:

- pierwsza przesłanka polega na dopuszczeniu się czynnej napaści wspólnie i w porozumieniu, tj. w formie współsprawstwa;
- natomiast druga przesłanka polega na użyciu broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego narzędzia, przy czym współsprawstwo nie jest w tym przypadku wymagane.

⁴⁷ Zob. także *ibidem*, s. 414.

Pierwszym spostrzeżeniem jest to, że ustawodawca zawęził zakres omawianego przestępstwa do formy współsprawstwa, ponieważ przewidział możliwość dopuszczenia się czynnej napaści jedynie wspólnie i w porozumieniu z inną osobą. Wydaje się, że takie zawężenie nie jest właściwe, ponieważ poza zakresem zastosowania tego przepisu pozostaje czynna napaść pojedynczego sprawcy. Jak bowiem wynika z danych liczbowych przedstawionych w pierwszej części raportu, kuratorzy sądowi padają często ofiarą napaści osób, nad którymi sprawują nadzór, czy też wobec których wykonują inne nałożone obowiązki wynikające z ustaw lub decyzji sądu. Na czynną napaść kuratorzy są narażeni najczęściej podczas wizyt domowych, kiedy przebywają w jednym pomieszczeniu z dozorowanym lub np. osobą, o której mają sporządzić wywiad. W takich przypadkach, z uwagi na jednoosobowe sprawstwo, omawiany przepis nie będzie mógł stanowić podstawy prawnej dla kwalifikacji prawnej czynu, a pozostaje jedynie odpowiedzialność sprawcy za czyn stanowiący naruszenie nietykalności cielesnej.

Kuratorzy stają się ofiarami napaści również ze strony rodziny tych osób, czy też znajomych. Największe ryzyko z tym związane jest wówczas, gdy kurator zjawia się w miejscu zamieszkania osoby objętej dozorem lub np. osoby, o której ma sporządzić wywiad, gdzie np. trwa libacja alkoholowa. Wówczas agresja kilku osób uczestniczących w takiej libacji może doprowadzić do czynnej napaści, co z punktu widzenia formy sprawczej (tj. współsprawstwa) dopiero pozwoli na objęcie takiego zdarzenia kwalifikacją prawną omawianego przepisu.

Dlatego wydaje się, że ustawodawca powinien przewidzieć także odpowiedzialność karną za czynną napaść w postaci sprawstwa jednoosobowego. Tym bardziej jest to zasadne, że w takiej formie przewidział odpowiedzialność karną za naruszenie nietykalności cielesnej w treści art. 222 k.k.

Czynność sprawcza omawianego przestępstwa w postaci współsprawstwa polega na czynnej napaści, przez którą należy rozumieć gwałtowne działanie skierowane przeciwko integralności cielesnej⁴⁸. Czynną napaścią będzie każde działanie podjęte

⁴⁸ *Ibidem*, s. 415.

w celu wyrządzenia krzywdy fizycznej, chociażby cel ten nie został przez sprawcę osiągnięty⁴⁹.

W ocenie Sądu Najwyższego „czynną napaścią (...) jest każde działanie podjęte w celu wyrządzenia krzywdy fizycznej. Jest więc nią zatem działanie zmierzające bezpośrednio do wyrządzenia krzywdy fizycznej funkcjonariuszowi publicznemu, w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych. Dla dopuszczenia się czynnej napaści nie jest konieczne wyrządzenie krzywdy fizycznej, wystarczy już samo bezpośrednie przystąpienie do realizacji zamiaru wyrządzenia takiej krzywdy, to zaś wyłącza możliwość usiłowania przestępstwa”⁵⁰. W innym miejscu Sąd Najwyższy stwierdził, że „czyn przestępny polegający na «czynnej napaści» (...) musi polegać nie tylko na gwałtownym działaniu przeciwko osobie funkcjonariusza publicznego, ale przede wszystkim musi wyrażać się w ataku co najmniej na jego nietykalność cielesną, podjętego w celu wyrządzenia funkcjonariuszowi krzywdy fizycznej”⁵¹. Z kolei Sąd Apelacyjny w Krakowie stwierdził w jednym ze swoich wyroków, że „zakres pojęcia czynnej napaści jest szerszy niż zakres pojęcia naruszenia nietykalności cielesnej. Czynna napaść obejmuje wszelkie działania podjęte w celu wyrządzenia krzywdy fizycznej, choćby cel ten nie został osiągnięty. Samo dopuszczenie się czynnej napaści, chociażby jeszcze w stadium usiłowania naruszenia nietykalności, wypełnia już znamiona dokonanego przestępstwa napaści”⁵². Tym samym przestępstwo to ma charakter formalny. Zakresem czynnej napaści będzie również objęte szczucie psem, co zdarza się nierzadko w przypadku kuratorów.

Należy w tym miejscu zauważyć, że z rozmów z kuratorami wynika, iż kuratorzy często nie są świadomi, że tak wiele zachowań można zakwalifikować jako czynną napaść. Dlatego warto rozważyć organizację szkoleń w tym zakresie, które byłyby prowadzone przez prokuratorów.

⁴⁹ A. Barczak-Oplustil, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, A. Zoll (red.), Warszawa 2008, s. 912.

⁵⁰ Wyrok SN z dnia 14 marca 1995 r., III KRN 222/94, Prokuratura i Prawo – wkładka 1995, nr 9, poz. 7.

⁵¹ Wyrok SN z dnia 29 marca 2001 r., II KKN 316/98, LEX nr 51374.

⁵² Wyrok SA w Krakowie z dnia 19 lutego 2003 r., II AKa 15/03, Prokuratura i Prawo – wkładka 2003, nr 10, poz. 14.

W kontekście powyższych rozważań nasuwa się problem rozróżnienia pomiędzy „naruszeniem nietykalności”, stanowiącym znamię czynu ujętego w treści przepisu art. 222 k.k. (omówionego w punkcie wcześniejszym jako naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego), a „czynną napaścią” omawianą na gruncie niniejszego przepisu. Otóż, należy zgodzić się z poglądem, że znamię „czynnej napaści” ma niewątpliwie szerszy zakres niż naruszenie nietykalności, ponieważ obejmuje ono zarówno wszystkie czynności zmierzające bezpośrednio do dokonania naruszenia nietykalności cielesnej, jak również jej naruszenie. Czynna napaść wymaga większego nasilenia niż jest to konieczne w przypadku naruszenia nietykalności cielesnej⁵³.

Podobny pogląd został wyrażony w orzecznictwie, bowiem w jednym ze swoich orzeczeń Sąd Apelacyjny w Lublinie stwierdził, że: „(...) Pojęcie czynnej napaści jest pojęciem innym niż naruszenie nietykalności cielesnej. Podpada pod to pojęcie wszelkie działanie podjęte w celu wyrządzenia krzywdy fizycznej, choćby ten cel nie został przez sprawcę osiągnięty (np. sprawca mierzył karabinem, ale nie trafił). Nie jest to również równoznaczne z użyciem przemocy. Przemoc ma bowiem cechy przymusu i zawsze zmierza do tego, aby zmusić kogoś do działania lub zaniechania. Natomiast czynna napaść nie musi zmierzać ani do wymuszenia czynności urzędowej, ani do przeszkodzenia wykonania takiej czynności”⁵⁴.

Z kolei druga odmiana omawianego przestępstwa polega na czynnej napaści na funkcjonariusza z użyciem broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu albo środka obezwładniającego. W tym przypadku sprawcą czynnej napaści może być tylko jedna osoba. Z punktu widzenia zakresu odpowiedzialności karnej warto zauważyć, że ustawodawca wymaga użycia powyższych środków, a nie jedynie posługiwania się nimi. W tym kontekście na uwagę zasługuje pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny w Lublinie, który stwierdził, że: „Oskarżony posługiwał się niebezpiecznym przedmiotem, ale go nie użył. Z istoty narzędzia jakim jest siekiera wynika, iż aby jej użyć, należy wziąć zamach i uderzyć tym końcem, na którym znajduje się metalowe ostrze. Ponieważ oskarżony nie podjął takiego działania, brak jest podstaw, aby pociągnąć go do odpowiedzialności za

⁵³ E.W. Pływaczewski, [w:] *Kodeks...*, s. 1055.

⁵⁴ Wyrok SA w Lublinie z dnia 29 maja 2001 r., II AKa 101/01, Prokuratura i Prawo – wkładka 2002, nr 2, poz. 14.

przestępstwo z art. 223 k.k., bowiem przepis ten penalizuje jedynie czynną napaść na funkcjonariuszy policji połączoną z użyciem, a nie posługiwaniem się niebezpiecznym przedmiotem⁵⁵.

O ile kwestia broni palnej w kontekście jej użycia nie budzi większych wątpliwości interpretacyjnych, to warto w tym miejscu pochylić się nad innymi narzędziami w ramach czynności wykonawczej sprawcy, a przede wszystkim „innym podobnie niebezpiecznym przedmiotem”. W tym kontekście na uwagę zasługuje teza Sądu Apelacyjnego w Krakowie, który stwierdził, że „nóż jest narzędziem śmiertcionośnym, równorzędnym z bronią palną i tak jest traktowany nie tylko przez praktykę sądową, ale i przez ustawodawcę, który posługiwanie się nim bądź używanie go wymienia alternatywnie (art. 159, 223, i 280 § 2 k.k.). Tyczy to w zasadzie każdego noża z wyjątkiem atrap, odłamków itp. Jak nie ulega wątpliwości, że oddanie strzału do człowieka ostrą amunicją na ogół (gdy strzał kieruje się w okolice ważnych dla życia organów ciała) wyraża zamiar pozbawienia go życia, tak i na ogół zadanie ciosu nożem w tę okolice ciała jest przejawem podobnego zamiaru. Inaczej traktuje się zadanie ciosu w obronie czy w bójce i podobnych zajściach dynamicznych, gdy sprawca rani bezładnie, bo nie ma możliwości ukierunkowania ciosu”⁵⁶.

Natomiast, jeśli chodzi o „podobny niebezpieczny przedmiot”, to w judykaturze dominuje pogląd, że przy dokonywaniu oceny „niebezpieczności” przedmiotu z punktu widzenia kwalifikacji prawnej z art. 223 k.k. (także art. 280 § 2 k.k.) istotne znaczenie będą miały takie cechy (właściwości) przedmiotu, które sprawiają, że wykorzystanie zwykłych funkcji lub działania przedmiotu przeciwko człowiekowi spowoduje powstanie realnego zagrożenia o równowartości odpowiadającej użyciu broni palnej lub noża. Podkreślić trzeba bowiem, że również „niebezpieczność” takich przedmiotów jak: broń palna i nóż, wymienionych w art. 223 k.k. (także w art. 280 § 2 k.k.) nie istnieje w sposób abstrakcyjny, ale – z woli ustawodawcy –

⁵⁵ Wyrok SA w Lublinie z dnia 10 marca 2010 r., II AKa 46/10, Krakowskie Zeszyty Sądowe 2010, nr 7–8, poz. 63.

⁵⁶ Wyrok SA w Krakowie z dnia 8 grudnia 2009 r., II AKa 216/09, Krakowskie Zeszyty Sądowe 2010, nr 4, poz. 26.

jest immanentnie związana z ich użyciem (także posługiwaniem się nimi)⁵⁷. Z kolei środkiem obezwładniającym może być np. gaz.

W kontekście rozważań nad „innym niebezpiecznym narzędziem” warto zauważyć, że zarówno w doktrynie, jak również w orzecznictwie nie ma jednolitego stanowiska w zakresie uznania samochodu za niebezpieczne narzędzie⁵⁸. Należy jednak zgodzić się z poglądem, że wykorzystanie samochodu będącego w ruchu stwarza zagrożenie nie mniejsze niż nóż czy też broń palna, co przemawia za tym, aby samochód zaliczyć do innych niebezpiecznych narzędzi⁵⁹.

Charakter strony przedmiotowej wskazuje na to, że omawiane przestępstwo można popełnić jedynie przez działanie. W omawianym przypadku nie wchodzi w grę nawet bierny opór sprawcy. Wskazuje na to chociażby znamię czasownikowe „dopuszcza się”, jak również znamię rzeczownikowe „czynna napaść”.

Jak wskazano wcześniej, w kontekście omówienia kierunków zmian prawnych dotyczących ochrony funkcjonariuszy publicznych, ustawodawca w § 2 dodał do omawianego przestępstwa typ kwalifikowany, który polega na spowodowaniu ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w wyniku czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy. Za spowodowanie takiego skutku w wyniku czynnej napaści ustawodawca przewidział karę pozbawienia wolności od 2 do 12 lat. W omawianym kontekście warto przypomnieć, że został znowelizowany przepis art. 10 § 2 k.k. poprzez dodanie art. 223 § 2 k.k. do katalogu czynów zabronionych, za których popełnienie nieletni mogą podlegać odpowiedzialności karnej. Nieletni może spowodować skutek, o którym stanowi art. 223 § 2 k.k. w kontekście nadzoru sprawowanego nad nim przez kuratora orzeczonego jako środek wychowawczy przewidziany w art. 6 pkt 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁶⁰.

⁵⁷ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 10 lutego 2003 r., II AKa 44/03, Prokuratura i Prawo – wkładka 2004, nr 3, poz. 28. Podobnie wyrok SA w Gdańsku z dnia 12 lutego 2003 r., II AKa 562/02, Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Gdańsku 2003, nr 2, poz. 127.

⁵⁸ A. Lach, [w:] *Kodeks...*, s. 1012.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1654).

Słusznie zauważa się w doktrynie, że czynna napaść bądź też użycie broni palnej, noża lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu albo środka obezwładniającego musi mieć związek z pełnieniem obowiązków służbowych przez funkcjonariusza⁶¹. Taki związek będzie istniał wówczas, gdy np. kurator sądowy zostanie napadnięty podczas wykonywania swoich obowiązków lub też, kiedy sprawca dokona czynnej napaści tylko dlatego, że ofiara jest kuratorem. W tym ostatnim przypadku nie będzie miało znaczenia to, czy czynna napaść dokonana została w czasie wykonywania obowiązków przez kuratora, czy też w jego czasie wolnym, ponieważ wystarczy, że jedynym motywem działania sprawcy będzie to, iż sprawca wiedział, że ma do czynienia z kuratorem. Tym samym omawiany przepis zapewnia ochronę kuratorom zarówno podczas wykonywania obowiązków służbowych, jak również w czasie wolnym, tj. 24 godziny na dobę.

Od strony podmiotowej przestępstwo ujęte w treści przepisu art. 223 § 1 k.k. można popełnić jedynie w zamiarze bezpośrednim. Tym samym sprawca tego czynu musi obejmować swoją świadomością wszystkie jego znamiona, a przede wszystkim to, że dokonuje napaści na funkcjonariusza publicznego i chce jej zrealizowania. W przypadku nieletniego mogą wystąpić problemy z ustaleniem, czy sprawca taki miał świadomość, że przedmiotem jego zamachu jest funkcjonariusz publiczny. Oczywiście, wątpliwości tej nie będzie w sytuacji, kiedy funkcjonariusz ten będzie umundurowany. Z tym stwierdzeniem koresponduje wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 2004 r. (V KK 1/03), zgodnie z którym „przypisanie sprawcy odpowiedzialności za przestępstwo czynnej napaści wymaga zawsze pozytywnego ustalenia: 1) czy atak sprawcy na funkcjonariusza miał miejsce podczas pełnienia obowiązków służbowych (czyli w ich trakcie); 2) czy też doszło do niego w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza obowiązków służbowych. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku sprawcy należy udowodnić, iż obejmował swoim zamiarem, iż dopuszcza się napadu na osobę, która jest funkcjonariuszem publicznym, a także udowodnić, iż swoim zamiarem obejmował, że funkcjonariusz jest w trakcie wykonywania obowiązków służbowych, lub że doszło do niego w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza obowiązków służbowych”⁶².

⁶¹ R.G. Hałas, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2014, s. 890.

⁶² Wyrok SN z dnia 3 listopada 2004 r., V KK 1/03, LEX nr 141319.

W przypadku nieletniego wydaje się, że nie w każdych warunkach będzie można udowodnić, iż swoją świadomością obejmował fakt dokonania czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego w związku z wykonywaniem przez niego obowiązków służbowych. Oczywiście będzie to łatwiejsze, gdy funkcjonariusz będzie umundurowany.

2.3. Wpływanie przemocą lub groźbą bezprawną na czynności urzędowe (art. 224 § 2 i 3 k.k.)

Kolejnym przestępstwem godzącym w bezpieczeństwo kuratorów sądowych jest zachowanie ujęte w treści art. 224 § 2 k.k., tj. zmuszenie funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej. W sposób oczywisty przepis ten chroni prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowych, a także wolność funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy w zakresie realizowania przez niego zadań wynikających z przepisów prawnych, a także swobodę podejmowania decyzji przez funkcjonariuszy publicznych co do przedsięwzięcia lub zaniechania czynności służbowej.

Zachowanie sprawcy omawianego przestępstwa polega na zmuszeniu funkcjonariusza publicznego do zrealizowania lub zaniechania czynności służbowej przy zastosowaniu dwóch zachowań, tj. przemocy lub groźby bezprawnej.

Przemocą będzie w zasadzie użycie każdej siły fizycznej, bez względu na to, czy siła w sposób bezpośredni ma prowadzić do określonego zachowania się (np. wypychanie kuratora z mieszkania), czy też determinować, a zatem w sposób pośredni, daną osobę do określonego zachowania⁶³. Przemoc w omawianym kontekście może być skierowana nie tylko wobec funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy, lecz także wobec osoby trzeciej (np. podczas interwencji kuratora w domu sprawcy w sprawie odebrania dziecka sprawca rzuca się na dziecko, starając się je wyszarpać z rąk kuratora)⁶⁴. Przemoc może być kierowana wobec osoby, ale także rzeczy (np. zniszczenie auta kuratora, zniszczenie dokumentów, przyborów do pisania). W jednym z orzeczeń Sąd Apelacyjny

⁶³ I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 486.

⁶⁴ A. Barczak-Oplustil, [w:] *Kodeks...*, s. 926.

w Białymstoku stwierdził, że: „Kopanie i uderzanie funkcjonariuszy niewątpliwie powodowało naruszenie ich nietykalności a jednocześnie stanowiło przemoc zmierzającą do zmuszenia funkcjonariuszy do zaniechania prawnych czynności służbowych. Działanie sprawcy, polegające na zastosowaniu przemocy wiążącej się z naruszeniem nietykalności cielesnej funkcjonariusza lub osoby mu do pomocy przybranej, realizuje jednocześnie znamiona przestępstwa określonego w art. 224 § 1 i § 2 k.k.(...)”⁶⁵.

Jednakże nie będzie przemocą w rozumieniu omawianego przepisu przemoc stosowana wobec rzeczy, polegająca na wywarceniu wpływu na funkcjonariusza publicznego za pośrednictwem fizycznego oddziaływania na rzecz poprzez jej zniszczenie, uszkodzenie, ukrycie, zabranie⁶⁶. Podobnie przemocą nie będzie tzw. bierny opór polegający np. na przykuciu się łańcuchem do rury przymocowanej na stałe, aby sprawca nie mógł zostać zabrany z danego miejsca⁶⁷.

Na gruncie powyższych rozważań wydaje się bezprzedmiotowa dyskusja na temat wartościowania siły, tj. po której stronie jest przewaga siły: czy po stronie sprawcy czy też ofiary, co nakazywało odnosić przemoc do proporcji potencjalnych sił, czy już użytych⁶⁸. Nie ma to bowiem znaczenia, ponieważ istotny jest sam fakt użycia przemocy, a nie potencjalny skutek polegający na tym, że funkcjonariusz publiczny pod naciskiem przemocy zrealizował wolę sprawcy.

Drugą formą działania sprawcy jest groźba bezprawna. Definicja legalna groźby bezprawnej ujęta w treści przepisu art. 115 § 12 k.k. wskazuje, że jest to groźba popełnienia przestępstwa na szkodę jej adresata lub osoby jej najbliższej, jak również groźba spowodowania postępowania karnego lub rozgłoszenia wiadomości uwłaczającej czci zagrożonego lub jego osoby najbliższej. Natomiast w myśl tego przepisu nie będzie stanowiła groźby zapowiedź spowodowania postępowania karnego, jeżeli ma ona jedynie na celu ochronę prawa naruszonego przestępstwem.

⁶⁵ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 13 maja 2003 r., II AKa 122/03, OSA 2003, nr 11, poz. 108.

⁶⁶ Uchwała SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, nr 1–2, poz. 2.

⁶⁷ Por. M. Kulik, [w:] *Kodeks...*, s. 529–530. Odmiennie zob. A. Marek, *Kodeks...*, s. 417–418.

⁶⁸ Zob. szerzej O. Górniok, R. Zawłocki, [w:] *Kodeks...*, s. 42.

W ocenie judykatury: „Dla wypełnienia znamion przestępstwa z art. 191 § 2 k.k. wystarczy subiektywne przekonanie sprawcy, że wiarytelność faktycznie istnieje, a osoba wobec której stosuje przemoc bądź groźby bezprawne (art. 191 § 1 k.k.) ma zdolność do spełnienia świadczenia”⁶⁹.

Warto zauważyć, że z punktu widzenia bezpieczeństwa kuratorów sądowych omawiany przepis zawiera lukę polegającą na tym, iż przepis ten nie penalizuje zachowania sprawcy polegającego na groźbie popełnienia czynu, który jest wykroczeniem. Należy bowiem mieć świadomość, że nierzadko istnieje więcej możliwości popełnienia wykroczeń, które mogą być bardzo uciążliwe, niż przestępstw. Mogą one bowiem godzić zarówno w rzeczy należące do funkcjonariusza lub osoby jemu najbliższej, jak również zaburzać poczucie bezpieczeństwa, czy też stanowić duży dyskomfort w codziennym funkcjonowaniu (np. codzienne hałasowanie pod oknami, wybijanie szyb czy też inne drobne zachowania naruszające poczucie swobody i bezpieczeństwa).

Rozmowy z kuratorami dowodzą, że zdarzają się przypadki, iż skazani, wobec których kurator sporządził negatywny wywiad środowiskowy, grożą, że złożą na niego skargę. Takie skargi są bardzo obszerne i najczęściej są wynikiem przedstawienia przez kuratora informacji zebranych w środowisku podopiecznych, niekorzystnych dla osób, wobec których kurator prowadzi czynności służbowe. Nie wypełniają one zawsze znamion groźby bezprawnej, jednakże zachowania takie są bardzo stresujące dla kuratora. Przykładem tego stanu rzeczy może być sytuacja, która miała miejsce w jednym z sądów rejonowych. Otóż skazany po negatywnym wywiadzie złożył na kuratora doniesienie do prokuratury i wniósł z powództwa cywilnego sprawę do sądu o odszkodowanie. Z uwagi na fakt, że podopieczni kuratorów mają zapewnioną darmową pomoc prawną od państwa, często w taki sposób z niej korzystają.

Wśród kuratorów znany jest także przypadek, w którym skazany za handel narkotykami groził pani kurator, że „podrzuci” do jej do samochodu narkotyki, jeśli sporządzi negatywny wywiad. Takie zdarzenia są bardzo trudne do udowodnienia.

⁶⁹ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 30 marca 2004 r., II AKa 62/04, OSAB 2004, nr 3, poz. 26.

Funkcjonariusz publiczny, a przede wszystkim kurator sądowy czy też inni funkcjonariusze pracujący w trudnych i stresujących warunkach, przede wszystkim z uwagi na kategorie osób, z którymi na co dzień muszą współpracować, w sposób szczególny powinni mieć zapewnione bezpieczeństwo pracy przed wszelkimi naruszeniami prawa ze strony osób, z którymi pracują, a które wynikają właśnie z faktu pełnienia określonej funkcji, w tym przypadku – funkcji kuratora sądowego. Nie powinien być on chroniony wyłącznie przed czynami inkryminowanymi.

Sprawca może wpływać na czynności służbowe funkcjonariusz publicznego także przez spowodowanie deliktu cywilnego, tj. wyrządzenie czynu niedozwolonego na gruncie kodeksu cywilnego⁷⁰. Dlatego należy się zastanowić, czy nie należy rozszerzyć zakresu omawianego przepisu o wszystkie czyny zabronione, tj. czy przepis ten nie powinien penalizować groźby naruszenia prawa, w tym dopuszczenia się wykroczenia. Omawiany przepis mógłby mieć następującą treść: „§ 2. *Tej samej karze podlega, kto stosuje przemoc lub groźbę popełnienia czynu zabronionego w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej*”.

Działanie sprawcy za pomocą przemocy lub groźby bezprawnej podejmowane jest w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego do określonego w przepisie zachowania. Zmuszanie należy rozumieć jako skłanianie kogoś do czegoś wbrew jego woli, np. siłą⁷¹. W przypadku omawianego przepisu nie jest istotne, czy sprawca swoim zachowaniem zmusił funkcjonariusza publicznego do takiego zachowania, jakie chciał uzyskać, tj. do przedsięwzięcia lub zaniechania czynności służbowej, czy też zachowanie sprawcy nie wpłynęło na zachowanie pokrzywdzonego. Dlatego przestępstwo ujęte w treści przepisu art. 224 § 2 k.k. ma charakter formalny⁷². Natomiast materialny charakter ma typ kwalifikowany wymuszenia czynności funkcjonariusza publicznego ujęty w przepisie art. 224 § 3 k.k., ponieważ do jego znamion należy ciężki lub średni uszczerbek na zdrowiu będący skutkiem zmuszania przemocą lub groźbą bezprawną funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej.

⁷⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 ze zm.).

⁷¹ B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t 2, Warszawa 2001, s. 663.

⁷² Por. wyrok SN z dnia 26 kwietnia 1982 r., II KR 70/82, OSNKW 1982, nr 9, poz. 60.

Ze względu na powyższy skutek ustawodawca przewidział sankcję karną za ten czyn w postaci kary pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Z kolei czynnością służbową będzie czynność, która realizuje zadania instytucji państwowych lub samorządowych, wymaga określonych procedur i jest powierzana do wykonania funkcjonariuszom publicznym. Zatem będzie to każda czynność, którą funkcjonariusz publiczny wykonuje, ma wykonać lub od której wykonania powstrzymuje się⁷³. W rozumieniu tym czynnościami służbowymi będą wszystkie czynności, które prawem są przewidziane do wykonania przez kuratorów sądowych. Źródłem tych czynności będą nie tylko przepisy prawne, w których te czynności są ujęte (np. kodeks karny wykonawczy przewiduje określone czynności dla kuratora, jak również ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich zawierająca podstawę do sprawowania nadzoru kuratora wobec nieletnich), ale także akty indywidualne, jak decyzje organów (np. polecenie sądu). Słuszny wydaje się pogląd, że o zgodności z prawem czynności służbowej przesądza jej podstawa prawna, a nie nieprawidłowość czynności, która jest realizowana, będzie realizowana lub też była realizowana przez funkcjonariusza publicznego⁷⁴.

Czynność służbowa jest jednocześnie czynnością prawną, realizowaną przez osobę posiadającą kompetencję do dokonania takiej czynności⁷⁵. Nie jest istotne, czy czynność ta będzie wykonywana w godzinach pracy instytucji, w której funkcjonariusz publiczny pracuje, czy też w czasie wolnym. W tym kontekście należy podkreślić, że kuratorzy sądowi często wykonują swoje obowiązki także w weekendy lub w godzinach popołudniowych, ponieważ tylko w tym czasie możliwy jest kontakt z dozorowanym lub dokonanie innych czynności wynikających z przypisanych prawem kompetencji kuratora sądowego. Bez znaczenia dla istoty czynności służbowej jest także to, czy ta czynność prawna jest merytorycznie uzasadniona czy też nie. Może to mieć jedynie znaczenie przy ocenie stopnia szkodliwości społecznej⁷⁶.

⁷³ O. Górniok, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Gdańsk 2002/2003, s. 1052.

⁷⁴ E.W. Pływaczewski, [w:] *Kodeks...*, s. 1057.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 1052.

⁷⁶ J. Lachowski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz. Art. 222–316*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2013, s. 36.

W kontekście powyższych rozważań należy podkreślić, że omawiany przepis w szerokim zakresie chroni działania kuratora sądowego. Wystarczającym warunkiem koniecznym jest to, aby jego zachowanie mieściło się w ramach przyznanych mu kompetencji. Natomiast błędy, jakie może on popełniać przy realizacji czynności służbowej, nie wpływają na jej ważność, a tym samym nie ograniczają ochrony kuratora, który w sposób nie zawsze profesjonalny wykonuje swoje obowiązki.

Sprawca stosuje przemoc lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego do przedsięwzięcia lub zaniechania czynności służbowej. Przedsięwzięcie oznacza podjęcie, wykonanie określonej czynności służbowej, jest to określone postępowanie w granicach kompetencji⁷⁷. Zatem sprawca chce zmusić funkcjonariusza publicznego poprzez zastosowanie przemocy lub groźby do tego, aby przedsięwziął on czynności w zakresie swoich kompetencji. Natomiast zaniechanie czynności sprowadza się do powstrzymania od jej realizacji. W tym przypadku sprawca przez swoje działanie ma na celu niedopuszczenie do realizacji czynności służbowej przez funkcjonariusza publicznego⁷⁸.

Natomiast zaniechanie może dotyczyć całości realizacji czynności służbowej, jak również jej części. W przypadku kuratora sądowego może to być zachowanie zorientowane na pominięcie w sprawozdaniu dla sądu określonych informacji, np. o spożywaniu alkoholu czy środków odurzających. Natomiast zmuszenie do zaniechania w całości czynności służbowej może dotyczyć wniosku do sądu o odwieszenie wykonania kary.

Na gruncie prezentowanych rozważań powstaje pytanie, czy działanie sprawcy w celu przedsięwzięcia lub zaniechania czynności prawnej obejmuje również kwestie zrealizowania czynności prawnej, ale w sposób wadliwy przez funkcjonariusza publicznego. Przykładem takiej sytuacji może być zmuszenie przemocą lub groźbą bezprawną do wpisania w przeprowadzanym wywiadzie pewnych informacji, które miałyby ukazać sprawcę w lepszym świetle przed sądem. W tym przypadku kurator sporządza wywiad, czyli realizuje swoje obowiązki w ramach przyznanych kompetencji, jednakże wywiad taki ulega modyfikacji na skutek oddziaływania

⁷⁷ B. Stefańska, [w:] *Kodeks...*, s. 1052.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 1052.

sprawcy i jest niezgodny ze stanem faktycznym, choć kurator sporządził opinię dla sądu na podstawie wywiadu, tj. dokonał czynności służbowej. Jednakże sprawca wpłynął na treść tej czynności służbowej. W tym przypadku powstaje następujące pytanie: czy zachowanie sprawcy, który przemocą lub groźbą bezprawną wpływa na treść czynności służbowej, może być objęte zakresem omawianego przepisu? Wydaje się, że w takim przypadku odpowiedź jest twierdząca. Modyfikacja czynności służbowej, przejęcie lub próba przejęcia kontroli nad jej realizacją, bez zgody kuratora, niewątpliwie będzie stanowiła przykład działania sprawcy w celu przedsięwzięcia czynności służbowej, bowiem kurator sądowy w zakresie przyznanych kompetencji zmuszony został do sporządzenia wywiadu środowiskowego lub opinii, na której treść wpłynął sprawca. Należy bowiem uznać, że oddziaływanie na treść czynności służbowej poprzez wpływ na sposób jej realizacji będzie wyczerpywało znamiona omawianego przepisu. Zatem modyfikacja czynności prawnej zawiera się w zakresie znamienia, jakim jest „przedsięwzięcie” czynności prawnej.

Z uwagi na to, że zachowanie sprawcy podejmowane jest „w celu”, omawiane przestępstwo może zostać popełnione jedynie z winy umyślnej w zamiarze bezpośrednim.

2.4. Znieważenie funkcjonariusza publicznego (art. 226 k.k.)

Kolejnym przestępstwem związanym bezpośrednio z bezpieczeństwem pracy kuratorów sądowych jest czyn stypizowany w treści przepisu art. 226 § 1 k.k., tj. znieważenie funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy podczas i w związku z pełnieniem czynności służbowych. Za ten czyn ustawodawca przewidział karę grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Przedmiotem ochrony w przypadku tego przestępstwa jest osoba funkcjonariusza publicznego lub osoba przybrana mu do pomocy, w szczególności ich godność, a także prawidłowa realizacja nałożonych na niego obowiązków służbowych.

Zachowanie sprawcy omawianego przestępstwa polega na znieważeniu, któremu na gruncie interpretowanego przepisu należy nadać takie samo znaczenie, jakie ma ono w rozumieniu przepisu art. 216 k.k. Istota znieważenia sprowadza się do ułóżania

komuś słowem lub czynem (np. przez okazywanie gestów, które uznane są powszechnie za obraźliwe), ciężkiej obrazy. Może ona przybrać postać słowną (przez użycie epitetu), gestu, pisma, rysunku⁷⁹.

Znieważanie ma miejsce nie tylko przy lżeniu lub wyszydzaniu. Jest ono bowiem czymś więcej niż nieprzyzwoitym zachowaniem się. Znieważanie stanowi wyraz pogardy lub lekceważenia w brutalny sposób. Znieważenie zawiera w sobie zaprzeczenie autorytetu władzy lub urzędu⁸⁰.

W orzecznictwie dominuje pogląd, że ocena tego, czy doszło do znieważenia funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy, musi opierać się na kryteriach obiektywnych, opartych na powszechnie przyjętych normach kulturalno-obyczajowych. Podstawę w tym zakresie stanowią normy społeczne, a nie subiektywne mniemanie o sobie, które z oczywistych względów może być określane chociażby przez nadwrażliwość⁸¹. W tym miejscu należy dodać, że omawiane przestępstwo ma charakter formalny.

Z treści omawianego przepisu wynika, że aby sprawca mógł ponieść odpowiedzialność karną, konieczne jest kumulatywne spełnienie znamion, tj. sprawca poniesie odpowiedzialność karną jedynie wówczas, gdy znieważy funkcjonariusza publicznego lub osobę jemu przybraną do pomocy podczas pełnienia obowiązków służbowych i w związku z tymi obowiązkami⁸².

Warto w tym kontekście zauważyć, że konieczność wystąpienia obu przesłanek, tj. „podczas i w związku” pełnienia obowiązków służbowych, różni ten typ przestępstwa od dwóch wcześniej omówionych, tj. naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 k.k.) i czynnej napaści na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.). Zawężenie zakresu omawianego przepisu do konieczności wystąpienia łącznie obu przesłanek było wynikiem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 października 2006 r. (P 3/06)⁸³, który uznał, że

⁷⁹ M. Kalitowski, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Gdańsk 2002/2003, s. 1022.

⁸⁰ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932, s. 228.

⁸¹ Wyrok SN z dnia 17 lutego 1993 r., III KRN 24/92, Wokanda 1993, nr 10, s. 8.

⁸² M. Szwarczyk, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, T. Bojarski (red.), Warszawa 2011, s. 531.

⁸³ Wyrok TK z dnia 11 października 2006 r. (P 3/06), OTK-A 2006, nr 9, poz. 121.

przepis w poprzednim brzmieniu penalizującym znieważenie podjęte podczas lub w związku z czynnością służbową jest niezgodny z art. 54 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP⁸⁴.

Konsekwencją powyższego jest to, że znieważenie dokonane tylko podczas pełnienia przez funkcjonariusza obowiązków służbowych, jednakże nie w związku z nimi albo dopiero po czasie pełnienia tych obowiązków nie wyczerpie znamion czynu omawianego przestępstwa⁸⁵.

Warunek znieważania podczas i w związku z pełnieniem obowiązków służbowych oznacza, że znieważenie na gruncie omawianego przepisu będzie miało miejsce jedynie w sytuacji, w której funkcjonariusz publiczny lub osoba przybrana jemu do pomocy będzie wykonywała obowiązki i sprawca znieważy właśnie ze względu na te obowiązki⁸⁶. Ich realizacja musi stanowić motyw działania sprawcy. Przykładem może być sytuacja, w której kurator w ramach sprawowanego dozoru znajduje się w mieszkaniu sprawcy i ten ostatni obrzuca kuratora wulgarnymi epitetami, ponieważ kurator zapowiada, że wystąpi z wnioskiem o odwieszenie warunkowego przedterminowego zwolnienia. Dlatego w omawianym kontekście nie wydaje się słuszny pogląd, że z treści przepisu art. 226 § 1 k.k. nie wynika, czy funkcjonariusz publiczny oraz osoba do pomocy mu przybrana musi być obecna w miejscu, w którym sprawca ją znieważa⁸⁷. Wydaje się, że wykładnia językowa treści komentowanego przepisu, a w szczególności znamiona „podczas i w związku” jednoznacznie wskazują na konieczność dokonania znieważenia w obecności funkcjonariusza publicznego. Gdyby sprawca znieważył ofiarę w czasie, w którym jest ona nieobecna, wówczas nie zostanie spełniona przesłanka „podczas”. Nie można znieważyć osoby „podczas” wykonywania przez nią obowiązków służbowych, gdy jej tam nie ma. Natomiast należy zgodzić się z poglądem, że nie wypełni znamion przestępstwa określonego w treści przepisu art. 226 § 1 k.k. znieważenie dokonane w drodze do miejsca wykonania czynności⁸⁸.

⁸⁴ M. Kulik, [w:] *Kodeks...*, s. 434.

⁸⁵ Por. O. Górniok, R. Zawłocki, [w:] *Kodeks...*, s. 58–59.

⁸⁶ Zob. A. Barczak-Oplustil, [w:] *Kodeks...*, s. 946.

⁸⁷ J. Lachowski, [w:] *Kodeks...*, s. 75.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 76.

Wydaje się też oczywiste, że do zaistnienia omawianego przestępstwa konieczne jest, aby znieważenie dotarło do drugiej osoby.

W kontekście omawianego przepisu należy podkreślić, że znieważenie znaczeniowo nie obejmuje zniesławienia (art. 212 k.k.). Dlatego sprawca, który zniesławia funkcjonariusza publicznego podczas i w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych, nie popełnia przestępstwa stypizowanego w przepisie art. 226 § 1 k.k. W takim przypadku funkcjonariusz musi sam dochodzić sprawiedliwości, występując z prywatnym aktem oskarżenia⁸⁹.

Podobnie jak w przypadku przestępstwa naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy, jeżeli znieważenie zostało wywołane przez niewłaściwe zachowanie się ofiary, wówczas sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 226 § 2 k.k.) i tym razem ustawodawca częściowo usprawiedliwia zachowanie sprawcy niewłaściwym, nieprofesjonalnym zachowaniem się ofiary.

Zachowanie sprawcy jest działaniem intencjonalnym, co wskazywałoby na to, że przestępstwo znieważenia funkcjonariusza publicznego może zostać popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim. Działając w zamiarze bezpośrednim, sprawca chce swoim zachowaniem poniżyć ofiarę, okazać lekceważący stosunek do niej osobiście lub wykonywanych obowiązków w czasie czynu lub też do funkcji, jaką pełni. Wydaje się, że w przypadku zniewagi godzenie się przez sprawcę na to, iż swoim zachowaniem znieważa funkcjonariusza publicznego, nie jest wystarczające. Jednakże w doktrynie dopuszcza się popełnienia tego przestępstwa również w zamiarze ewentualnym⁹⁰. Zamiar taki może występować wówczas, gdy sprawca godzi się z tym, że swoim zachowaniem narusza godność funkcjonariusza. Dopuszcza do świadomości, że jego wypowiedź w obecności innych osób rażąco zdeprecjonuje sprawowany urząd lub wykonywaną czynność służbową w oczach świadków. Aczkolwiek, co trzeba jasno podkreślić, dla zaistnienia przestępstwa znieważenia funkcjonariusza publicznego lub osoby jemu przybranej nie jest konieczne, aby zachowanie sprawcy miało charakter publiczny.

⁸⁹ O. Górniok, R. Zawłocki, [w:] *Kodeks...*, s. 58.

⁹⁰ M. Kulik, [w:] *Kodeks...*, s. 535.

Sygnalizowanym przez kuratorów problemem związanym ze znieważaniem kuratorów jest to, że sąd orzeka często karę pozbawienia wolności w zawieszeniu i dozór kuratora. W tej sytuacji „ukaranym” nierzadko jest kurator, ponieważ kolejne kilka lat jest zmuszony kontaktować się z agresywnym podopiecznym.

2.5. Rozszerzenie ochrony prawnej dla funkcjonariuszy publicznych (art. 231a k.k.)

Ważnym przepisem, o którym wspomniano wcześniej, w kontekście ewolucji zmian w zakresie ochrony prawnej funkcjonariuszy publicznych, jest art. 231a k.k., który stanowi, że z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych funkcjonariusz publiczny korzysta również wtedy, jeżeli bezprawny zamach na jego osobę został podjęty z powodu wykonywanego przez niego zawodu lub zajmowanego stanowiska.

Należy zauważyć, że przyjęte rozwiązanie stanowi pewne *novum* na gruncie dotychczasowych rozwiązań normatywnych w zakresie prawnokarnej ochrony funkcjonariusza publicznego, gdyż dotychczasowe rozwiązania prawne w tym zakresie koncentrowały się na ochronie w związku z realizowanymi przez niego kompetencjami. Z kolei omawiany przepis rozciąga tę ochronę również na czas, w którym funkcjonariusz publiczny, w tym kurator sądowy, nie jest w trakcie wykonywania obowiązków służbowych. Otóż, użyte w treści omawianego przepisu określenie „z powodu” oznacza, że obejmuje ono swoim zakresem takie sytuacje jak np. zamach na kuratora sądowego, który po pracy idzie do sklepu i staje się ofiarą zamachu osoby, wobec której sprawuje dozór albo też dozór taki wykonywał wcześniej. Motywem działania sprawcy może być sam fakt, że konkretna osoba wykonuje zawód kuratora sądowego, sprawowała w przeszłości nadzór bądź też przeprowadzała wywiad środowiskowy na polecenie sądu. Oznacza to, że przedmiotowy przepis chroni funkcjonariusza publicznego również wobec zachowań dokonywanych z powodu bardzo negatywnego nastawienia do formacji, do której przynależy dany funkcjonariusz (np. dlatego, że sprawca nie lubi – co do zasady – kuratorów, policjantów). Może on bowiem stać się przedmiotem zamachu także ze strony osoby, która nigdy wcześniej nie miała formalnych kontaktów z kuratorem sądowym. Sprawca jedynie wiedział o fakcie, że ofiara nim jest i to posłużyło

za bezpośrednią i wystarczającą przyczynę dokonania zamachu. Tym samym omawiany przepis zapewnia ochronę prawną funkcjonariuszowi publicznemu przez 24 godziny na dobę. Z uwagi na użyte w przepisie wyrażenie „z powodu” ważne jest to, aby sprawca wiedział o tym, że przedmiotem jego zamachu jest właśnie funkcjonariusz publiczny, a w tym przypadku kurator sądowy.

Na gruncie omawianego przepisu „zawód” należy rozumieć jako zajęcie zarobkowe, które wymaga określonych umiejętności, najczęściej potwierdzonych urzędowo. Określona osoba może wykonywać kilka zawodów, a ich wykonywanie może być wykazywane przez dowolne środki dowodowe, a nie tylko za pomocą dokumentu⁹¹.

Natomiast stanowiskiem będzie pozycja, jaką sprawca zajmuje w hierarchii instytucji państwowych, samorządowych lub społecznych, a także korporacjach zawodowych⁹². Zatem dotyczyć to może np. lekarzy, adwokatów, radców prawnych czy też społecznych kuratorów sądowych, którzy jako funkcjonariusze publiczni nie wykonują jednak zawodu kuratora w rozumieniu kodeksu pracy⁹³.

Należy zgodzić się z poglądem, że zgodnie z wykładnią systemową umieszczenie tego przepisu w rozdziale XXIX kodeksu karnego zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych lub samorządu terytorialnego” oznacza, iż zakresem jego treści objęte są wyłącznie zamachy ujęte w tym rozdziale, tj. naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych (art. 222 k.k.), czynna napaść na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.), znieważenie funkcjonariusza publicznego lub osoby przybranej mu do pomocy (art. 226 k.k.). Tym samym kwalifikowane zabójstwo z art. 148 § 3 k.k. dotyczy wyłączenie funkcjonariusza publicznego i zostało dokonane w związku z pełnieniem przez niego określonych obowiązków służbowych⁹⁴. Z tego względu omawiany przepis rozszerzający ochronę prawną funkcjonariuszy publicznych nie obejmuje zabójstwa dokonanego z powodu wykonywanego przez funkcjonariusza publicznego zawodu lub zajmowanego stanowiska.

⁹¹ *Ibidem*, s. 549.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1666).

⁹⁴ R.G. Hałas, [w:] *Kodeks...*, s. 901.

W kontekście analizowanego przepisu należy zastanowić się nad potrzebą rozszerzenia jego zakresu także wobec osób najbliższych funkcjonariusza publicznego. Należy bowiem pamiętać o tym, że w znacznej części funkcjonariuszami publicznymi są osoby, które realizują zadania o niebezpiecznym charakterze, z którymi związane jest ryzyko zagrożenia dla życia i zdrowia. Spośród wielu podmiotów ujętych w treści przepisu art. 115 § 13 k.k. można w tym miejscu wskazać obok żołnierzy, funkcjonariuszy Służby Więziennej, funkcjonariuszy organów powołanych do ochrony bezpieczeństwa publicznego (np. funkcjonariuszy Policji), także prokuratorów, a w szczególności kuratorów sądowych. To właśnie przedstawiciele tych zawodów niemalże codziennie stykają się z sytuacjami niebezpiecznymi. Należy bowiem pamiętać, że kurator sądowy najczęściej pracuje w środowisku nacechowanym deficytami społecznymi lub w środowisku przestępczym. Bardzo często kuratorzy sądowi wykonują swoje obowiązki w małej społeczności lokalnej, gdzie ludzie się znają. Kurator nie jest tym samym anonimowy, jak również nie jest anonimowa jego rodzina. Nierzadko właśnie w takich środowiskach funkcjonariusze publiczni powstrzymują się od pewnych działań z obawy przed skrzywdzeniem swoich najbliższych. Często takie obawy wynikają z kontekstu sytuacyjnego, z rozmów, z posiadanej wiedzy, że osoba, z którą kurator ma kontakt, zna jego rodzinę, a także miejsce zamieszkania. Dotyczy to często policjantów, ale także kuratorów. W mniejszych społecznościach lokalnych osoby, z którymi pracują kuratorzy, czy to w ramach nadzoru czy też w ramach innych czynności określonych przez sądy, mogą bez większego problemu poznać, czy też zetknąć się także z osobami najbliższymi funkcjonariuszy publicznych. Należy w tym miejscu podkreślić, że często dzieci kuratorów chodzą do szkoły razem z dziećmi osób, wobec których kuratorzy wykonują czynności służbowe.

Te argumenty zdają się przemawiać za tym, aby zakresem omawianego przepisu objąć także osoby najbliższe funkcjonariuszy publicznych. Funkcjonariusze publiczni, a w tym kuratorzy, podczas wykonywania swojej pracy powinni mieć szczególne poczucie bezpieczeństwa zarówno swojego, jak i swojej rodziny.

Dlatego *de lege ferenda* treść zmodyfikowanego przepisu art. 231a k.k. mogłaby mieć następującą treść: „Z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych funkcjonariusz publiczny korzysta również wtedy, jeżeli bezprawny zamach na jego

osobę lub osobę najbliższą został podjęty z powodu wykonywania przez niego zawodu lub zajmowanego stanowiska”.

Wśród inkryminowanych czynów wiążących się ściśle z bezpieczeństwem funkcjonariuszy publicznych, w tym również kuratorów sądowych, w związku z wykonywanymi przez nich obowiązkami, brakuje zachowań utrudniających realizację czynności służbowych niezwiązanych z przemocą lub groźbą bezprawną. Otóż, z uwagi na fakt, że większość swoich obowiązków kuratorzy sądowi wykonują poza miejscem pracy, w bezpośrednim kontakcie z osobami, wobec których realizują określone czynności przypisane prawem w miejscu ich zamieszkania, nierzadko zdarzają się sytuacje, w których np. kurator nie może wejść na posesję osoby dozorowanej z powodu biegającego psa. Kuratorzy sądowi realizują swoje obowiązki w środowiskach miejskich i wiejskich, w różnych miejscach, nierzadko z utrudnionym dostępem do mieszkania, domu czy posesji. Często, co wynika z danych statystycznych, dozorowani przeciwdziałają interwencjom kuratorów, posługując się w tym celu psami. Jednakże takie zachowania nie muszą być realizowane w zamiarze bezpośrednim. Sprawcy mogą dopuszczać do swojej świadomości, że w danym dniu może pojawić się kurator i nie zabezpieczają zwierząt znajdujących się w miejscu zamieszkania, godząc się tym samym, że kurator natknie się na agresywnego psa. Oczywiście, przykłady udaremniania lub utrudnienia realizacji czynności służbowych nie ograniczają się wyłącznie do wykorzystania w tym celu zwierząt, ale mogą polegać także na wyjściu z domu podczas wcześniej umówionej wizyty z kuratorem sądowym, zorganizowaniu w tym samym czasie spotkania z udziałem pijanych lub agresywnych znajomych lub sąsiadów, co wywołać może u kuratora obawę przed wejściem do mieszkania lub na teren posesji.

Takie zachowania nie tylko podważają autorytet instytucji publicznych i samych funkcjonariuszy publicznych, ale także godzą w prawidłową i niezakłóconą działalność instytucji państwowych i samorządowych, jak również bezpieczeństwo ich pracy.

Zachowania, które z jednej strony utrudniają, czy wręcz uniemożliwiają kuratorom sądowym realizację zadań, nie mieszczą się w zakresie żadnych ze wskazanych wyżej przestępstw ani innych czynów inkryminowanych w kodeksie karnym.

Omawiana luka w obowiązującym stanie prawnym mogłaby zostać zniwelowana przez dodanie § 4 do przepisu art. 224 k.k., który mógłby mieć następujące brzmienie: „§ 4. *Kto funkcjonariuszowi publicznemu lub osobie do pomocy mu przybranej udaremnia lub utrudnia przeprowadzenie czynności służbowej podczas lub w związku z jej wykonywaniem podlega karze pozbawienia wolności do lat 3*”.

Ratio legis uzupełnienia art. 224 k.k. o nowe przestępstwo ujęte w § 4 stanowi niewątpliwie ochronę dobra prawnego, jakim jest autorytet państwowych i samorządowych instytucji, a także niezakłócona ich działalność. Funkcjonariusze publiczni, w tym oczywiście kuratorzy sądowi, powinni mieć poczucie pewności ochrony prawej w każdej sytuacji i w każdym kontekście wykonywania przez nich obowiązków służbowych.

Proponowany nowy typ przestępstwa zawierałby się również w zakresie rozszerzonej ochrony przewidzianej w treści przepisu art. 231a k.k.

Interpretacja znamion czasownikowych „udaremnia lub utrudnia” powinna być tożsama ze znaczeniem tych zwrotów na gruncie art. 225 § 1 k.k. W omawianym kontekście „udaremnianie” oznacza całkowite uniemożliwienie wykonania danej czynności⁹⁵ (np. pozostawienie na podwórzu, przed domem osoby dozorowanej groźnego psa). Natomiast „utrudnienie” obejmuje swoim zakresem pojęciowym różne formy zakłócenia przebiegu realizowanych czynności, w wyniku których ich cel nie może zostać osiągnięty⁹⁶. Oba znamiona w analizowanym kontekście przesądzają o tym, że proponowane przestępstwo miałoby charakter materialny, ponieważ musi zachodzić związek pomiędzy zachowaniem sprawcy a udaremnieniem lub utrudnieniem czynności służbowej. Z tego względu nie poniosłaby odpowiedzialności karnej osoba, która swoim zachowaniem nie naruszyła zasad postępowania obowiązujących w danej sytuacji⁹⁷.

W kontekście powyższych rozważań należy bardzo wyraźnie podkreślić, że poprawy bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych nie można upatrywać jedynie w zmianie regulacji prawnokarnych. Wydaje się nawet, że nie one stanowią remedium

⁹⁵ E.W. Pływaczewski, [w:] *Kodeks...*, s. 1058.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ A. Barczak-Oplustil, [w:] *Kodeks...*, s. 935.

na zwiększenie bezpieczeństwa pracy tej grupy zawodowej. Za takim stwierdzeniem przemawia fakt, że kuratorzy sądowi pracują w środowiskach społeczności charakteryzujących się wykluczeniem społecznym, posiadających deficyty społeczne, przesiąkniętych bardzo często różnego rodzaju patologiami (np. przestępczością, uzależnieniami, przemocą w rodzinie). Ludzie z tych środowisk nierzadko mają podstawowe braki w wykształceniu, rozumieją podstawowe prawdy życiowe i czarno-białe kryteria oceny rzeczywistości. Osoby z tych środowisk reagują agresją słowną lub fizyczną na pewne dla nich trudne, niepożądane, sytuacje. Osoby takie najczęściej nie znają innego sposobu rozwiązania sytuacji trudnych i nie potrafią tego zrobić. Często posługują się prymitywnymi mechanizmami obronnymi, ponieważ tylko takie znają, gdyż tylko takich zostali wyuczeni. Osoby, z którymi pracują kuratorzy sądowi, nierzadko kierują się wartościami podkultury, w ramach której funkcjonują i to jej wartości stanowią kryteria oceny różnych zachowań, także własnych. Te wszystkie elementy powodują, że sprawcy agresji, napaści czy też innych zachowań godzących w bezpieczeństwo kuratorów sądowych, nie znają skomplikowanych regulacji prawnych dotyczących odpowiedzialności karnej za czyny skierowane przeciwko kuratorom sądowym. Dla nich zakres strony przedmiotowej czy też charakter strony podmiotowej, jak również wysokość sankcji karnej nie mają najmniejszego znaczenia, ponieważ najczęściej przed lub podczas realizacji czynu zabronionego nie tylko nie znają norm prawnych regulujących odpowiedzialność karną, lecz również nie zastanawiają się nad tymi konsekwencjami.

Poza tym istotnym problemem w pociągnięciu do odpowiedzialności karnej za zachowania godzące w bezpieczeństwo kuratorów sądowych są kwestie dowodowe. Nierzadko kuratorzy mają problem z udowodnieniem zaistnienia zdarzenia, z którym wiążą się konsekwencje prawnokarne.

Na marginesie należy zauważyć, że zgodnie z obowiązującym prawem, aby doszło do odpowiedzialności karnej za czyn zabroniony, popełniony na szkodę funkcjonariusza publicznego, zatem również na szkodę kuratora sądowego – zamiar sprawcy musi obejmować całość ustawowych znamion przestępstwa. Kodeks karny nie przewiduje bowiem odpowiedzialności za czyny na szkodę kuratora sądowego popełnione z winy nieumyślnej. Co do zasady, kodeks karny wymaga dla przyjęcia nieumyślności, aby czyn był popełniony na skutek niezachowania ostrożności. Jednakże w odniesieniu do omawianej, wyodrębnionej uprzednio grupy podmiotów

pokrzywdzonych, ustawodawca nie penalizuje tego typu zachowań, skupiając się na specjalnej regulacji odpowiedzialności za działanie umyślne, dokonane w dużej mierze z premedytacją, celowe.

W kontekście rozważań nad prawnokarną ochroną funkcjonariuszy publicznych, a w tym kuratorów sądowych, warto zastanowić się nad stworzeniem w kodeksie postępowania karnego szczególnego trybu postępowania w sprawach, w których ofiarami przestępstw są funkcjonariusze publiczni, w którym terminy do podejmowania czynności procesowych byłyby znacznie skrócone. Argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem jest to, że przeciągające się sprawy, w których ofiarami przestępstw są funkcjonariusze publiczni, powodują poczucie bezkarności u samych sprawców tych przestępstw, a ponadto rodzą poczucie frustracji i bezsilności u ofiar. Po pierwsze, szybsze procedury w takich sprawach niewątpliwie będą oddziaływać ogólnoprewencyjnie, ponieważ pokażą, że wszelkie formy przemocy wobec funkcjonariuszy publicznych spotkają się z bardzo szybką reakcją organów ścigania i szybką oceną prawnokarną. Po drugie, przyspieszony tryb postępowania w sprawach przestępstw popełnionych na funkcjonariuszach publicznych zwiększy poczucie bezpieczeństwa w tej grupie, jak również poczucie szczególnej troski o nich ze strony państwa. Ponadto, skoro ustawodawca przewidział inne zasady odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko funkcjonariuszom publicznym, wprowadzając do rozwiązań ustawowych rozszerzoną ochronę prawnokarną funkcjonariuszy publicznych, to wydaje się czymś naturalnym i uzasadnionym wprowadzenie regulacji procesowo-karnych przyspieszających tryb postępowania w takich sprawach. Niewątpliwie przyczyni się to do wzrostu autorytetu organów państwa i zapewnienia prawidłowości wykonywania obowiązków w jego imieniu. Tym bardziej że praca funkcjonariuszy publicznych wykonywana jest właśnie w imieniu państwa.

Ponadto należy mieć świadomość tego, że działania zwiększające bezpieczeństwo kuratorów sądowych muszą się koncentrować na zapobieganiu, eliminowaniu sytuacji zagrażających bezpieczeństwu tej grupy zawodowej, a nie wyłącznie na prawnej ocenie naruszenia bezpieczeństwa i konsekwencjach prawnych takiego zdarzenia.

Rozdział IV. Czynniki organizacyjne decydujące o bezpieczeństwie kuratorów sądowych

Zarówno przeprowadzona analiza zdarzeń godzących w bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych, jak również okoliczności z nimi związanych, skłania do szerszej refleksji nad bezpieczeństwem pracy tej grupy funkcjonariuszy publicznych, wychodzącej poza regulacje prawne, która obejmować powinna także istotne aspekty organizacyjne omawianej grupy zawodowej. W tym kontekście szerzej należy się przyjrzeć relacjom, jakie istnieją pomiędzy kuratorami sądowymi a sądem, jak również pochylić się nad zakresem kompetencji kuratorów rodzinnych, a także nad źródłami stresu i wypalenia zawodowego kuratorów sądowych łączącymi się z bezpieczeństwem i jego poczuciem wśród tej formacji.

1. Współpraca kuratorów z sądem

Współpraca kuratorów z sądem jest bardzo ważna z punktu widzenia efektywności wykonywanych przez tych pierwszych obowiązków służbowych, jak również nie pozostaje bez wpływu na bezpieczeństwo kuratorów.

Kuratorzy dla dorosłych, jak również kuratorzy rodzinni wskazują, że jakość współpracy z sędzią często zależy od wielkości sądu. W małych sądach, gdzie wszyscy się znają, jest lepsza komunikacja pomiędzy kuratorami a sędziami. Natomiast w większych sądach komunikacja kuratorów z sędziami ma bardziej sformalizowany charakter. Ponadto w opinii kuratorów charakter współpracy z sądami zależy od osobowości i kultury osobistej sędziego, wskazując na tej podstawie dwa typy sędziów. Pierwszy typ charakteryzuje się autorytarnym sposobem prowadzenia spraw, jak również tendencją do traktowania kuratorów w sposób instrumentalny. Taki sposób zachowania reprezentują z reguły sędziowie z dłuższym stażem pracy. Natomiast drugi typ postawy sędziów, najczęściej młodszych, charakteryzuje otwartość na współpracę. Sędziowie ci dysponują szerszą wiedzą z dyscyplin pozaprawnych, np. psychologii, pedagogiki, socjologii. Mają

potrzebę poszerzania swojej wiedzy i czerpania z doświadczeń kuratorów⁹⁸. W wielu rozmowach kuratorzy wskazują na potrzebę dobrych relacji z sędziami. Niejednokrotnie potwierdzają taką współpracę, podając jako przykład możliwość telefonicznych konsultacji w wielu ważnych sprawach, dzięki czemu kuratorzy mogą szybciej i sprawniej wykonywać swoje obowiązki służbowe. Jednakże dość wyraźnie słyszalne są głosy kuratorów, którzy niejednokrotnie czują się jako „służba drugiej kategorii” lub „urzędnicy drugiej kategorii”, co także przekłada się na bezpieczeństwo pracy. Taka ocena świadczy o tym, że sędziowie nierzadko poprzez codzienną pracę z zawodowymi kuratorami sądowymi obniżają ich prestiż zawodowy, czego implikacją jest poczucie niższego prestiżu wśród samych kuratorów. Problem ten ujawniają także wyniki badań⁹⁹.

Kuratorzy w rozmowach wskazywali, że ważniejsze jest większe zaufanie sędziów, którzy podczas posiedzeń wykonawczych często dają większą wiarę słowom skazanych niż kuratora. Przykładem takiej sytuacji jest niedawny przypadek przedstawiony przez jednego z kuratorów. Otóż, sędzia podczas posiedzenia, po wysłuchaniu konkubiny skazanego (ofiara przemocy), pomawiającej kuratora, złożył skargę na tego kuratora do kierownika zespołu i przewodniczącego wydziału. Po tym wydarzeniu pani kurator z 15-letnim stażem przez trzy dni zażywała lekarstwa na uspokojenie i chciała zrezygnować z pracy ze względu na brak wsparcia nawet ze strony sędziów. Przypadki strofowania kuratorów na posiedzeniach w obecności skazanego są bardzo częste. Skazani negatywnie komentują sformułowanie „wniosek kuratora nie zasługuje na uwzględnienie”, używane przez sędziów w postanowieniach wykonawczych, dotyczących wniosków kuratorów. W niektórych kategoriach spraw około 50% wniosków kuratorów nie jest uwzględnianych¹⁰⁰, co wzbudza w skazanych poczucie bezkarności i powoduje problemy z ich zdyscyplinowaniem¹⁰¹.

⁹⁸ P. Bachmat, K. Buczkowski, B. Czarna-Działuk, K. Drapała, B. Gruszczyńska, R. Kulma, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik (red.), *Kuratela sądowa...*, s. 235–236.

⁹⁹ A. Sowa, *Problem wypalenia zawodowego wśród kuratorów*, [w:] B. Zinkiewicz (red.), *Współczesna kuratela sądowa*, Mysłowice 2006, s. 119. Zob. także: Ł. Wirkus, *Stres w pracy kuratora sądowego. Studium teoretyczno-empiryczne*, Kraków 2015, s. 195–196.

¹⁰⁰ A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności*, *Probacja* 2014, nr 3, s. 133.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 127.

Skazani bardzo szybko dostrzegają tę niekonsekwencję: kurator na początku postępowania wykonawczego poucza, że jeśli nie będzie wykonywał obowiązków wynikających z wyroku sądu, to grożą mu konsekwencje prawne w postaci zaostreżenia represji karnej (np. orzeczenia kary zastępczej). Później okazuje się, że prawo jest bardziej elastyczne, a sąd daje większą wiarę temu, co mówi osoba skazana niż kurator. Kuratorzy twierdzą, że praca z podopiecznym po takim negatywnym posiedzeniu wykonawczym jest bardzo trudna, zwłaszcza w zakresie egzekwowania obowiązków.

Na tym tle rysuje się zasadnicze pytanie o sprawność i profesjonalizm służb państwowych. Wydaje się być nie do zaakceptowania sytuacja, w której merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy skierowanej do sądu (np. wniosek o odwieszenie kary lub wnioski o odwołanie warunkowego zwolnienia) może być uzależnione od osobowości sędziego i jego filozofii współpracy z kuratorem, a to z kolei może przekładać się na autorytet kuratora wśród osób, z którymi pracuje i jego bezpieczeństwo.

Obrazować może to sytuacja, w której kurator występuje do sądu z wnioskiem mogącym skutkować pogorszeniem sytuacji prawnej osoby, której taki wniosek dotyczy (np. wniosek o odwołanie warunkowego zwolnienia). W momencie, gdy sąd nie przychyli się do wniosku kuratora, niejednokrotnie powstaje dla niego niebezpieczna sytuacja ze strony osoby ujętej we wniosku (np. chęć zemsty za „zaszkodzenie” tej osobie, groźby, wyzwiska). W rozmowach kuratorzy wskazywali, że sędziowie niekiedy dosyć dowolnie pod względem merytorycznym traktują przedłożone przez kuratorów wnioski lub ich wywiady. Tu powstaje pewien problem natury organizacyjnej, polegający na umiejscowieniu roli kuratora sądowego wśród sądowych organów uczestniczących w procesie wykonywania orzeczeń.

W omawianym kontekście należy bowiem zauważyć, że ustawodawca określił wysokie kryteria dla kandydatów do służby kuratorskiej. Otóż, zgodnie z treścią przepisu art. 5 ust. 1 u.k.s. kuratorem zawodowym może być mianowany ten, kto m.in. ukończył wyższe studia magisterskie z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych, odbył aplikację kuratorską i zdał egzamin kuratorski.

Należy zauważyć, że posiadanie specjalistycznego wykształcenia jest warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym, aby zostać kuratorem. Kandydat do służby kuratorskiej poza wymaganymi studiami i posiadaną wyspecjalizowaną wiedzą teoretyczną musi w okresie aplikacji pogłębić tę wiedzę i zderzyć się z praktyką, zdobywając przez to kolejne doświadczenia. Podczas aplikacji kandydat jest oceniany pod kątem jego przydatności do służby przez patrona, kierownika zespołu, kuratora okręgowego, czyli przez doświadczonych kuratorów¹⁰².

Te wysokie wymagania są zrozumiałe z punktu widzenia wprowadzonego modelu kurateli, w której ważniejszą rolę w sprawowaniu dozoru nad skazanymi odgrywają zawodowi kuratorzy sądowi, co oznacza odejście od modelu kurateli społeczno-zawodowej na rzecz kurateli zawodowo-społecznej¹⁰³.

Z uwagi na charakter zadań przewidzianych do wykonywania kuratorom sądowym wskazane w ustawie kryteria świadczą o tym, że ustawodawca stawia na wysoki profesjonalizm i specjalistyczną wiedzę służby kuratorskiej. Przyjęte w ustawie kryteria mają stanowić gwarancję, że osoby będące zawodowymi kuratorami sądowymi są przygotowane do profesjonalnego wypełniania swoich obowiązków służbowych. Z tego względu wydaje się zasadne, aby opiniom zawodowego kuratora sądowego, składanym przez nich sprawozdaniom z wywiadów nadać charakter opinii biegłego. Należy bowiem pamiętać o tym, że tak naprawdę kuratorzy wyposażeni w profesjonalną wiedzę, stykający się bezpośrednio z osobami, z którymi pracują (tj. dozorowanymi, nadzorowanymi), znają ich samych, ich sytuację, szerszy kontekst zachowań tych osób. Te atrybuty natomiast stwarzają bardzo solidne podstawy do tego, aby opinie kuratorów, ich sprawozdania i wnioski miały wyższą rangę z punktu widzenia oceny sądu.

Warto pamiętać o tym, że kuratorzy jako funkcjonariusze publiczni podlegają odpowiedzialności karnej za przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków (art. 231 k.k.).

¹⁰² T. Jedynek, K. Stasiak, *Ustawa o kuratorach sądowych. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 64–65.

¹⁰³ T. Szymanowski, J. Migdał, *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Warszawa 2014, s. 71.

Konsekwencją zwiększonych wymagań wobec zawodowych kuratorów sądowych i wysokich kryteriów naboru do służby kuratorskiej powinien być istotny wzrost znaczenia sporządzanych na potrzeby sądu dokumentów, na podstawie których sąd orzeka co do istoty sprawy.

W tym miejscu warto podkreślić, że środowisko kuratorskie od wielu lat apeluje o uwzględnienie czynności związanych z przeprowadzaniem wywiadów środowiskowych w standardach obciążenia pracą kuratorów zawodowych. Na dzień dzisiejszy – z niezrozumiałych dla środowiska powodów – wywiady środowiskowe, pomimo ich ogromnego znaczenia dla wymiaru sprawiedliwości, ale też kosztów (czas, koszty dojazdu itd.) nie zostały uwzględnione w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego¹⁰⁴.

Wydaje się, że formalne podniesienie wagi i rangi opinii, sprawozdań i wniosków sporządzanych przez kuratorów poprawi współpracę sędziów z zawodowymi kuratorami sądowymi, poprawi jakość merytorycznych rozstrzygnięć sądu, podniesie wreszcie prestiż tej grupy zawodowej, a w konsekwencji wpłynie na poprawę bezpieczeństwa kuratorów sądowych. Osoby, wobec których kuratorzy realizują czynności, będą bowiem mieli większą świadomość wagi opinii kuratora kierowanej do sądu.

Należy również rozważyć podniesienie statusu sprawozdań, opinii i wniosków społecznych kuratorów sądowych do poziomu opinii biegłego, ponieważ kuratorzy ci pracują pod kierunkiem kuratorów zawodowych.

Ponadto niewątpliwym wzmocnieniem pozycji kuratora sądowego stałoby się szersze umożliwienie korzystania przez kuratora z uprawnienia do złożenia zażalenia na postanowienie sądu o nieuwzględnieniu jego wniosku na gruncie kodeksu karnego wykonawczego; w obecnym stanie prawnym tylko w dwóch przypadkach kurator ma takie uprawnienie (art. 13 i art. 162 § 3 k.k.w.).

¹⁰⁴ Dz. U. Nr 116, poz. 1100.

2. Wzmocnienie pozycji rodzinnych kuratorów sądowych

Z punktu widzenia podniesienia prestiżu kuratorów sądowych, a w konsekwencji poprawy ich bezpieczeństwa, należy również pochylić się nad kwestią zwiększenia kompetencji kuratorów rodzinnych. Otóż, kurator sprawujący nadzór nad nieletnim na podstawie art. 6 pkt 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w istocie nie ma możliwości prawych samodzielnego oddziaływania na jego rodziców. Nierzadko dzieje się tak, że nieletni, wobec którego sąd orzeka jako środek wychowawczy nadzór kuratora, pyta się rówieśników o pozycję kuratora wobec niego. Niestety wówczas padają odpowiedzi, że procedury trwają długo i zanim kurator złoży jakiś wniosek, to okres rozpatrywania jest tak długi, że wiele się do tego czasu może zdarzyć, przez co moc oddziaływania kuratora słabnie. Właśnie często takie informacje objęty nadzorem nieletni może usłyszeć od rówieśników, co skutkuje obniżeniem prestiżu kuratora w oczach osoby, wobec której musi on realizować określone czynności.

Ponadto należy pamiętać o tym, że obejmując nadzór nad nieletnim, kurator *de iure* nie ma wpływu na zachowanie jego przedstawicieli ustawowych lub opiekunów prawnych. Oczywiście, może złożyć do sądu odpowiedni wniosek i istnieją możliwości prawne nałożenia na rodziców określonych obowiązków, chociażby na podstawie art. 109 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹⁰⁵, jednakże ta droga jest dłuższa, trudniejsza i przez to zdecydowanie ogranicza skuteczność działań kuratora.

Nadzór nad nieletnim nie daje prawa do nadzoru nad jego rodzicami. Wydaje się, że właśnie w przypadku kurateli rodzinnej, gdzie pracując z określoną osobą, konieczna jest praca z całą jej rodziną, istnieje potrzeba rozszerzenia kompetencji kuratora w taki sposób, aby w momencie, gdy obejmuje nadzór np. nad nieletnim, automatycznie obejmował nadzór nad jego rodzicami. Ta potrzeba uwidacza się szczególnie w przypadku sprawowania nadzoru nad zdemoralizowanym nieletnim, gdzie bez równoległej pracy nad samym nieletnim i jego rodziną nie można często

¹⁰⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.).

spodziewać się oczekiwanych rezultatów¹⁰⁶. Nierzadko bowiem zdarza się tak, że rodzice nieletniego, wobec którego wykonywany jest nadzór kuratora, nie są zainteresowani współpracą z kuratorem, ponieważ uważają, że proces jego demoralizacji, a także etiologia patologicznych zachowań dziecka istnieją poza rodziną i tym samym nie widzą potrzeby angażowania się w problem resocjalizacji nieletniego, a tym bardziej współpracę z kuratorem. Często rodzice wypierają ze świadomości, że wiele problemów, z którymi zetknął się nieletni, tkwi właśnie po stronie rodziców, np. brak właściwej komunikacji w domu, brak należytego nadzoru nad czasem wolnym dziecka, brak umiejętności wsparcia dziecka w rozwiązywaniu jego problemów, czy też – najogólniej mówiąc – brak chęci do opieki bądź też umiejętności jej sprawowania. W praktyce sprowadza się to do tego, że rodzice odmawiają rozmowy z kuratorem w obecności dziecka, unikają jakiegokolwiek kontaktu, uzasadniając, że „Pan/Pani sprawuje nadzór nad moim synem, a nie nade mną. Ja nie mam kuratora, tylko mój syn”. W takich sytuacjach kurator często nie jest w stanie wymusić na rodzicach podopiecznego określonych zachowań, np. pójścia z dzieckiem do rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego w celu przeprowadzenia badań. Rodzice, mając poczucie, że stoją niejako obok problemu, który ich nie dotyczy, traktują kuratora jako kogoś obcego, jak zło konieczne, które zaburza im spokój. Potrafią przy tym być nierzadko wulgarni, afirmując tym samym postawę wobec kuratora i wykonywanych przez niego czynności. Często takie postawy wyrażane są w obecności nieletniego.

Mając na względzie powyższe, należy rozważyć wprowadzenie regulacji prawnych, które będą skutkować tym, że obejmując nadzór nad nieletnim, automatycznie kurator będzie miał możliwość oddziaływania na jego przedstawicieli ustawowych lub opiekunów prawnych, jak również na rodzeństwo nieletniego. Natomiast w przypadku negatywnych postaw wobec oczekiwań kuratora będzie on mógł wnioskować do sądu o podjęcie określonych działań dyscyplinujących, o których sąd decydowałby bez zbędnej zwłoki. Wydaje się, że takie rozwiązanie niewątpliwie wzmocni pozycję kuratora w rodzinie, z którą pracuje, a tym samym poprawi jego bezpieczeństwo.

¹⁰⁶ Zob. szerzej: P. Kobes, *Nadzór kuratora w procesie resocjalizacji nieletnich*, [w:] B. Skwarek, J. Herberger, J. Cichla (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty pracy resocjalizacyjnej*, Głogów 2012, s. 107–124.

W kontekście kurateli rodzinnej ważną kwestią – poruszaną przez kuratorów – jest obawa dotycząca przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków (art. 231 k.k.). Kuratorzy, zwłaszcza rodzinni (którzy nie są organem wykonawczym sądu jak kuratorzy karni) nie mają jednoznacznych, jasnych procedur postępowania, co powoduje, że obawiają się przekroczenia uprawnień. Działając dla dobra dziecka, ochrony jego życia lub zdrowia, w sytuacjach nagłych, trudnych emocjonalnie (np. przy odbieraniu dziecka), wymagających podjęcia natychmiastowej decyzji, nie zawsze są pewni, czy nie przekroczą swoich uprawnień, czy też może nie dopełnią obowiązków.

Ważną kwestią jest też nadanie kuratorowi rodzinnemu statusu organu postępowania wykonawczego, o co Krajowa Rada Kuratorów wnosi od wielu lat.

3. Stres i wypalenie zawodowe kuratorów sądowych

Charakter pracy kuratorów sądowych oraz środowisko, w którym pracują, bardzo ściśle wiążą się z wysokim stresem, a w konsekwencji często z wypaleniem zawodowym, co dobitnie pokazują liczne analizy w tym zakresie. Warto w omawianym kontekście zwrócić chociażby uwagę na badania dotyczące wypalenia zawodowego u kuratorów sądowych, które przeprowadzone zostały przez A. Sowę. Wyniki tych badań pokazują, że zdecydowana większość badanych kuratorów jest zdania, iż stres bardzo często towarzyszy wykonywaniu ich zawodu, z którym łączy się wypalenie zawodowe. Wśród przyczyn wypalenia zawodowego kuratorzy wskazywali właśnie stres, złe warunki pracy, których zasadniczą przyczyną jest zbyt duża liczba prowadzonych dozorów, jak również zbyt dużo zbiurokratyzowanych procedur. Znaczna część ankietowanych wskazała także na zbyt niski status społeczny. Ponadto w odpowiedziach często pojawiała się kwestia nieustannego kontaktu z podopiecznymi i ich problemami jako znacznego obciążenia dla kuratorów¹⁰⁷. Z kolei inne badania – tym razem nad efektywnością pracy rodzinnych kuratorów sądowych – wskazały, że codzienne trudności w sprawowaniu

¹⁰⁷ A. Sowa, *Problem...*, s. 119. Zob. także ciekawe wnioski z badań nad stresem kuratorów sądowych w: B. Skowroński, *Stres sądowych kuratorów zawodowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych i nieletnich*, Resocjalizacja Polska 2015, nr 10 w: [http://resocjalizacjapolska.pl/wp-content/dokumenty/streszczenia/RP%2010%20\(2015\)%20209-227.pdf](http://resocjalizacjapolska.pl/wp-content/dokumenty/streszczenia/RP%2010%20(2015)%20209-227.pdf) (dostęp dnia 28 sierpnia 2016 r.).

nadzorów wynikają również m.in. z: agresji osób nadzorowanych lub zwierząt domowych oraz związanej z tym nieustannej obawy o własne bezpieczeństwo, trudności we współpracy z nadzorowanymi wynikających z unikania przez nich kontaktów lub ich utrudniania, rozległości terenu działania poszczególnych kuratorów i związanych z tym trudności dotarcia do podopiecznych, niezadawalającej współpracy z instytucjami lokalnymi (np. z Powiatowymi Centrami Pomocy Rodzinie, Policją, szkołami). Autorka przedstawianych wyników badań wskazuje także na zaburzenia psychiczne podopiecznych utrudniające kontakt, jak również choroby zakaźne w rodzinach podopiecznych, z czym wiąże się obawa o zdrowie własne kuratorów. Ponadto niektórzy kuratorzy okręgowi akcentowali problem niechęci sąsiadów lub przedstawicieli innych instytucji do udzielania informacji na temat osób nadzorowanych, a także brak podstawowych narzędzi pracy kuratorów (np. samochodu służbowego, telefonu komórkowego, alkomatu czy narkotestu)¹⁰⁸. Jeszcze inne badania wskazują, że największy wpływ na powstanie wypalenia zawodowego ma współpraca z podopiecznymi i kontakty z sądem, co w tym ostatnim przypadku słusznie budzi zaskoczenie, a jednocześnie pokazuje, jak duże znaczenie mają dobra organizacja pracy i dobre relacje interpersonalne. Ponadto w ocenie autora badań to przede wszystkim kobiety są narażone na wypalenie zawodowe¹⁰⁹, co przy znacznie sfeminizowanej grupie zawodowej jest poważnym problemem.

Mając na uwadze powyższe, słusznie się zauważa, że zagrożenia wynikające z codziennej pracy, trudności rozdzielenia życia prywatnego od zawodowego, obciążenie pracą i zakresem obowiązków, wykonywania pracy w trudnych warunkach, bardzo często w środowisku patologicznym, również wśród osób chorych, zaniedbanych, świadomości o samodyscyplinie i odpowiedzialności za swój referat, jak również terminowość, a przede wszystkim za drugą osobę, wymuszają konieczność objęcia kuratorów sądowych opieką psychologiczną¹¹⁰. Również w bezpośrednich rozmowach kuratorzy wskazali potrzebę takiej opieki. Z uwagi na występowanie zdarzeń stresogennych, traumatycznych, związanych choćby z różnymi formami agresji, wielu kuratorów potrzebuje odreagowania, superewizji,

¹⁰⁸ B. Zinkiewicz, *Profilaktyczny wymiar działalności rodzinnych kuratorów sądowych*, Kraków 2015, s. 220–221.

¹⁰⁹ Ł. Wirkus, *Stres...*, s. 195–196.

¹¹⁰ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo...*, s. 131.

dzięki której mogli się oswobodzić z doznanych nieprzyjemnych doświadczeń. Należy w tym miejscu jasno zaznaczyć, że wprowadzenie superwizji ma nie tylko służyć komfortowi pracy kuratorów, lecz przede wszystkim – z punktu widzenia interesów państwa – będzie służyć odpowiedzialnemu i prawidłowemu prowadzeniu postępowań wykonawczych polegających przecież na pracy z człowiekiem i to najczęściej z zaburzeniami zachowania.

W omawianym kontekście należy zauważyć, że powyższe stanowisko koresponduje z trzecim postulatem ujętym w uchwale Okręgowego Zgromadzenia Kuratorów Sądu Okręgowego Warszawa Praga w Warszawie z dnia 25 kwietnia 2016 r.

Analiza warunków pracy kuratorów sądowych i sytuacji, z którymi się stykają w codziennej pracy, wskazuje na konieczność wprowadzania systemowego programu szkoleń. Powinny być one obowiązkowe zarówno dla kuratorów zawodowych, jak również kuratorów społecznych. System szkoleń powinien być określony przez Ministerstwo Sprawiedliwości w porozumieniu z kuratorami okręgowymi. Szkolenia te powinny zostać ujęte w zakresie obowiązków Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Program tych szkoleń powinien obejmować treści dotyczące radzenia sobie ze stresem, mediacji, komunikacji, radzenia sobie w sytuacji stresowej (niebezpiecznej), rozpoznawania potencjalnych zagrożeń po zachowaniach podopiecznych. Na potrzebę systemowej organizacji tego typu szkoleń zwracali uwagę również sami kuratorzy w rozmowach. Niewątpliwie w znaczący sposób zwiększyłyby one wiedzę i umiejętności kuratorów, dzięki którym potrafiliby uniknąć wielu niebezpiecznych zachowań ze strony osób, wobec których realizują czynności służbowe.

Ważnym postulatem wynikającym z powyższych rozważań jest konieczność włączenia zawodu kuratora do wykazu prac wykonywanych w szczególnych warunkach ujętych w ustawie z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych¹¹¹, o co zresztą od lat zabiega środowisko kuratorów¹¹². Otóż zgodnie z treścią przepisu art. 3 ust. 1 tej ustawy prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, które z wiekiem mogą z dużym

¹¹¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 965 ze zm.

¹¹² Zob. także: Uchwała Okręgowego Zgromadzenia Kuratorów Sądu Okręgowego Warszawa Praga w Warszawie z dnia 25 kwietnia 2016 r.

prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, które mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej stawiają przed pracownikami wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. Z kolei definicja pracy o szczególnym charakterze ujęta została w treści przepisu art. 3 ust. 3 wskazanej ustawy. Otóż pracami o takim charakterze są prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia sprawności psychofizycznej, związanej z procesem starzenia się. Bez poddawania szczegółowej analizie obu przytoczonych przepisów można jednoznacznie stwierdzić, że warunki pracy kuratorów sądowych, niebezpieczeństwo z nią związane, czas jej wykonywania, nasilenie stresogennych czynników przy jej wykonywaniu, w pełni uzasadniają konieczność objęcia kuratorów sądowych zakresem przytoczonej ustawy.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w załączniku 2 wskazanej ustawy znajduje się wykaz prac o szczególnym charakterze. Otóż w pkt 7 tego załącznika wpisane są prace funkcjonariuszy ochrony kolei. W omawianym kontekście może zaskakiwać decyzja ustawodawcy, który zdaje się nie dostrzegać, że kuratorzy sądowi pracują w takich samych, jak nie bardziej, uciążliwych i niebezpiecznych warunkach.

Mając na uwadze powyższe, należy wyraźnie podkreślić, że zarówno relacje kuratorów z sądem, jak również pewne ograniczenia prawne rodzinnych kuratorów sądowych mają istotny wpływ na stres i wypalenie zawodowe kuratorów sądowych. Natomiast wszystkie te elementy pozostają w ścisłym związku z bezpieczeństwem pracy kuratorów sądowych.

Rozdział V. Bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych w Republice Federalnej Niemiec i w Republice Austrii

Na gruncie rozważań podjętych w niniejszym opracowaniu warto skonfrontować polskie rozwiązania prawne i organizacyjne dotyczące ochrony pracy kuratorów sądowych z obowiązującymi w innym krajach. W tym celu wybrano Niemcy i Austrię. Uzasadnieniem tego wyboru jest brak w polskiej literaturze przedmiotu opracowań na temat formy kurateli sądowej istniejącej w obu tych krajach, choć istniejący tam system wsparcia dla osób wykluczonych stoi na wysokim poziomie.

1. Niemieckie rozwiązania w zakresie ochrony pracy kuratorów

Z uwagi na fakt, że kwestie będące przedmiotem zainteresowań na gruncie niniejszego opracowania istniejące w systemie niemieckim nie zostały opisane w literaturze polskiej, dokonano analizy niemieckiego ustawodawstwa w tym zakresie, a także nawiązano kontakty z przedstawicielami instytucji zbliżonych do polskiej kurateli sądowej, tj. z Niemieckim Związkiem Zawodowym Pracowników Socjalnych (*Deutscher Berufsverband für Soziale Arbeit*. V.¹¹³).

Spośród trzech grup zawodowych skupionych w tym związku: pracownik socjalny (*Sozialarbeiter*), pedagog socjalny (*Sozialpädagoge*), kurator (*Bewährungshelfer*) to właśnie ten ostatni zawód swoim zakresem obowiązków najbardziej odpowiada polskiej kurateli sądowej¹¹⁴. Zasadniczo kuratela w Niemczech ma charakter państwowy, jedynym wyjątkiem jest kraj związkowy Badenia-Wirtembergia, gdzie

¹¹³ Źródło: <https://www.dbsh.de/beruf/berufsbilder/bewaehrungshelferin.html> (dostęp dnia 30 czerwca 2016 r.).

¹¹⁴ Zob. na temat zadań i organizacji kurateli w Niemczech: P. Reiners, *Aussensicht der Innensicht. Bewährungshilfe in der Erinnerung ehemaliger Bewährungshelfer*, Kolonia 2011, s. 10–17.

służba ta została sprywatyzowana¹¹⁵. Fakt ten podlega obecnie krytyce i rozważa się z powrotem przywrócenie charakteru państwowego tej służbie¹¹⁶.

Spośród wielu przepisów regulujących pracę kuratorów w Niemczech warto wskazać § 21 i § 24 ustawy z dnia 11 grudnia 1974 r. o sądach dla nieletnich (*Jugendgerichtgesetz*¹¹⁷, dalej JGG). Natomiast zakres zadań realizowanych wobec sprawców przestępstw ujęty został w treści przepisu § 56 kodeksu karnego¹¹⁸ z dnia 13 listopada 1998 r. (*Strafgesetzbuch*). Zadania ujęte w tych przepisach odpowiadają polskim rozwiązaniom prawnym dotyczącym kompetencji kuratorów sądowych.

Warto zauważyć, w kontekście rozważań nad wzmocnieniem pozycji kuratora w pracy z rodziną nieletniego, że zgodnie z treścią przepisu § 24 pkt 3 JGG kurator sprawujący dozór nad nieletnim może również oddziaływać na jego przedstawicieli ustawowych i może wymóc na nich współpracę, jeżeli będzie to służyło dobru nieletniego.

Na podstawie tak przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że w niemieckim systemie prawnym, a szczególnie w kodeksie karnym brak unormowań prawnych, które przewidywałyby podwyższoną ochronę prawną przed zachowaniami przestępczymi skierowanymi wobec kuratorów. Przedstawiciele tej grupy nie są zaliczani do grupy zawodów czy funkcji (jak w polskim prawie karnym funkcjonariusze publiczni) objętych wzmocnioną ochroną prawną.

W poszczególnych niemieckich krajach związkowych obowiązują wytyczne w zakresie wykonywania kurateli wobec nieletnich, jak również skazanych wyrokiem sprawców przestępstw, wydane przez ministerstwa sprawiedliwości (*Standards der*

¹¹⁵ P. Reckling, W. Wittmann, *Privatisierung und Teilprivatisierung von Bewahrungshilfe und Aufgaben im Justizvollzug*, [w:] W. Wittman, P. Reckling (red.), *Privatisierung und Hoheitlichkeit in Bewahrungshilfe und Strafvollzug*, Kolonia 2008, s. 5–16.

¹¹⁶ H. Jürgen-Kerner, *Privatisierung der Sozialen Dienste der Justiz. Perspektiven und kritische Fragen*, [w:] W. Wittman (red.), P. Reckling (red.), *Privatisierung und Hoheitlichkeit in Bewahrungshilfe und Strafvollzug*, Kolonia 2008, s. 17–24.

¹¹⁷ Źródło: <https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/BJNR007510953.html> (dostęp dnia 1 września 2016 r.).

¹¹⁸ Źródło: <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf> (dostęp dnia 28 sierpnia 2016 r.).

*Bewährungshilfe*¹¹⁹). Jednakże dokumenty te nie zawierają regulacji dotyczących bezpieczeństwa pracy kuratorów.

Kwestie dotyczące bezpieczeństwa pracy kuratorów zostały w pewnym zakresie ujęte w dokumentach wewnętrznych mających charakter organizacyjny. Z uzyskanych informacji wynika, że większość czynności służbowych kuratorzy wykonują w swoich biurach. W związku z tym gabinety kuratorów wyposażone są w telefony i komputery, ponadto w przypadku wykonywania prac w terenie, możliwe jest skorzystanie ze służbowego telefonu komórkowego. Gabinety nie są wyposażone w przyciski uruchamiające alarm. Nie są stosowane urządzenia typu gaz pieprzowy lub gaz obojętniający. Z kolei w przypadku wizyt w domu osób stwarzających szczególne zagrożenie (np. skazanych za przestępstwa seksualne) kuratorzy mogą korzystać z asysty policyjnej.

Z informacji uzyskanych od niemieckich pracowników tej służby wynika, że nie istnieje w Niemczech poważniejszy problem agresywnych zachowań wobec kuratorów. Przykłady polskie w tym zakresie były dla nich zaskoczeniem. Pomimo niewystępowania problemu zachowań godzących w bezpieczeństwo pracy kuratorów rozpoczęto w Niemczech dyskusję nad potrzebą wprowadzenia mechanizmów ochronnych w tym zakresie¹²⁰.

¹¹⁹ Zob. np.: *Standards der Bewährungshilfe. Niedersachsen*, Hannover 2003; źródło: www.ajsd.niedersachsen.de/download/47583 (dostęp dnia 15 sierpnia 2016 r.).

¹²⁰ Zob. także: <https://www.angegriffen.info/alarm-im-job-aber-keine-vorbereitung-darauf/> (dostęp dnia 15 sierpnia 2016 r.).

2. Austriacki system ochrony bezpieczeństwa pracy kuratorów

Ze względu na to, że materia obejmująca zakres niniejszego opracowania nie została opracowana w polskiej literaturze, dokonano analizy ustawodawstwa austriackiego w zakresie bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, jak również pozyskano informacje bezpośrednio od austriackich kuratorów z wiedeńskiego przedstawicielstwa prywatnej organizacji zrzeszających kuratorów „Neustart”. Niestety nie powiodły się próby nawiązania kontaktu z przedstawicielami Ministerstwa Sprawiedliwości Austrii.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w Austrii pracę kuratorów (*Bewährungshelfer*), a także strukturę organizacyjną tej grupy zawodowej reguluje ustawa z dnia 27 marca 1969 r. o kurateli (*Bewährungshilfegesetz*). Natomiast zakres ich obowiązków określony jest w przepisach § 43–56 kodeksu karnego¹²¹ z dnia 23 stycznia 1974 r. (*Strafgesetzbuch*), a także w art. 13, 17, 21 ustawy z dnia 20 października 1988 r. o ochronie prawnej i czynach karalnych nieletnich w Austrii (*Jugendgerichtsgesetz*¹²²), który również odpowiada zakresowi zadań kurateli w Polsce¹²³. Obecnie kuratela w Austrii ma charakter prywatny, ponieważ przedstawiciele tej grupy zawodowej zrzeszeni się w prywatnym związku (organizacji) „Neustart¹²⁴”, która jest finansowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Resort ten określa zadania kuratorów, które są realizowane przez „Neustart”.

Rozwiązania austriackie na gruncie prawa karnego nie przewidują, podobnie jak w Niemczech, podwyższonej ochrony prawnej dla kuratorów. Z uzyskanych informacji wynika, że kwestie bezpieczeństwa kuratorów zostały ujęte w ich dokumentach wewnętrznych, które odnoszą się w zdecydowanej większości do ochrony w miejscu pracy (tj. w biurze), ponieważ kuratorzy realizują większość swoich zadań w miejscu pracy. Przykładowo, w sytuacji rozmowy kuratora z osobą,

¹²¹ Źródło: [http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_\(StGB\).html](http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_(StGB).html) (dostęp dnia 1 września 2016 r.).

¹²² Źródło: [http://www.jusline.at/Jugendgerichtsgesetz_\(JGG\).html](http://www.jusline.at/Jugendgerichtsgesetz_(JGG).html) (dostęp dnia 1 września 2016 r.).

¹²³ Zob. szerzej: V. Pölz, *Bewährungshilfe in Österreich. Eine aktuelle Bestandsaufnahme*, Wiedeń 2005, s. 49–57.

¹²⁴ Źródło: <http://www.neustart.org/de/de/> (dostęp dnia 1 września 2016 r.).

wobec której wykonuje on czynności, w pobliżu (jednakże nie w tym samym pomieszczeniu) musi znajdować się drugi pracownik. Ponadto wszyscy kuratorzy mają telefony służbowe, ale nie dysponują innymi środkami technicznymi, np. gazem.

Podobnie jak w przypadku kuratorów niemieckich także w Austrii nie odnotowano poważniejszych incydentów godzących w bezpieczeństwo ich pracy. Austriacki rozmówca, który przekazywał informacje na temat objęty zakres niniejszego opracowania, także był zaskoczony tak drastycznymi przypadkami agresji wobec kuratorów w Polsce. Istotnym faktem jest to, że podobnie jak w Niemczech, choć nie odnotowano poważniejszych incydentów, których ofiarami byłiby kuratorzy, to rozpoczęła się dyskusja nad potrzebą zwiększenia bezpieczeństwa pracy omawianej grupy zawodowej.

Wnioski końcowe

Podjęte w niniejszym opracowaniu rozważania nad bezpieczeństwem pracy kuratorów sądowych, które objęły analizę skali i charakterystyki zachowań godzących w bezpieczeństwo omawianej formacji zawodowej, rozszerzonej ochrony prawnokarnej przewidzianej w kodeksie karnym oraz zagadnień prawnoorganizacyjnych w pracy kuratorów sądowych, które wywierają wpływ na poziom ich bezpieczeństwa w związku z wykonywanymi przez nich obowiązkami służbowymi, pozwalają na sformułowanie wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*:

1. Zachowania godzące w bezpieczeństwo kuratorów sądowych nie mają jednostkowego charakteru. Obejmują one różne formy agresji: od wyzwisk, przez naruszenie nietykalności, po zabójstwo dokonane w 2010 r. Kuratorzy w swojej pracy narażeni są także na ataki zwierząt, jak również na szereg negatywnych zachowań utrudniających im wykonywanie obowiązków, np. niewpuszczanie do domu czy na posesję. Wydaje się w tym miejscu uprawnione postawienie tezy, że dalsze rozszerzenie obowiązków kuratorów sądowych w Polsce będzie skutkowało wzrostem tego typu niebezpiecznych zachowań, ponieważ będzie więcej okazji do powstania sytuacji niebezpiecznych.
2. Obecnie nie ma procedur zgłaszania różnych form agresji wobec kuratorów sądowych, a także bazy do gromadzenia danych na ten temat. Implikacją tego stanu rzeczy jest niepełny obraz skali zachowań godzących w bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych. Z tego względu Ministerstwo Sprawiedliwości powinno rozważyć utworzenie rejestru zdarzeń godzących w bezpieczeństwo pracy kuratorów sądowych, a także stworzyć procedury zgłaszania takich zdarzeń. W ten sposób uzyskałoby ono pełniejszy obraz zjawiska różnych form agresji kierowanej wobec tej grupy funkcjonariuszy publicznych.
3. Powyższym sytuacjom nie towarzyszą systemowe rozwiązania ze strony Ministerstwa Sprawiedliwości. Środowisko kuratorów sądowych ma poczucie, że zostało pozostawione samemu sobie w zakresie poprawy

własnego bezpieczeństwa. Oczekuje ono systemowych rozwiązań w tej kwestii. Dotychczas wszelkie inicjatywy na rzecz poprawy bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych mają charakter oddolny i zależą w znacznej mierze od prezesów sądów okręgowych i operatywności oraz przebojowości poszczególnych kuratorów okręgowych. Remedium na poprawę bezpieczeństwa kuratorów jest obecnie wyposażenie kuratorów w poszczególnych okręgach w różne środki ochrony, np.: straszak na zwierzęta, gaz pieprzowy, paralizator ultradźwiękowy przeciwko psom, gaz ochronny, odstraszacze dźwiękowe, żel antybakteryjny czy urządzenia powiadamiające Policję, które uruchamia się przyciskiem w czasie zagrożenia. Takim działaniom powinny towarzyszyć rozwiązania systemowe zorientowane na wyposażenie wszystkich kuratorów w techniczne środki ochrony.

4. Istnieje znaczna różnica pomiędzy skalą powyższych inkryminowanych zachowań a liczbą wszczętych postępowań przez organy ścigania. Jest to związane m.in. z faktem, że kuratorzy często nie są w stanie udowodnić czynów karalnych, których są ofiarami. Skutkiem tej niemożności nierzadko jest rezygnacja z zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.
5. Poprawą tej sytuacji, zwiększającą także bezpieczeństwo kuratorów sądowych mogłoby być wyposażenie kuratorów w urządzenia rejestrujące dźwięk, zabierane na okoliczność spotkania z podopiecznym, po wcześniejszym poinformowaniu o tym przełożonego.
6. Drugą możliwością wzmacniającą pozycję dowodową kuratorów mogą być odwiedziny u podopiecznych wspólnie z drugim kuratorem, który byłby jednocześnie świadkiem. Wspólne odwiedziny dotyczyłyby wybranych nadzorów uznanych za niebezpieczne.
7. Jeśli chodzi o prawnokarne aspekty ochrony bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych, to należy stwierdzić, że dotychczasowe zmiany ustawodawcze podążały w kierunku jej wzmocnienia.
8. Na gruncie obecnie obowiązujących regulacji prawnokarnych istnieje kilka przepisów, które przewidują odpowiedzialność karną za większość

zachowań godzących w bezpieczeństwo kuratorów sądowych jako funkcjonariuszy publicznych. Do takich przestępstw należą: naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (art. 222 k.k.), czynna napaść na funkcjonariusza publicznego (art. 223 k.k.), wpływanie przemocą lub groźbą bezprawną na czynności urzędowe (art. 224 § 2 i 3 k.k.), znieważenie funkcjonariusza publicznego (art. 226 k.k.), rozszerzenie ochrony prawnej dla funkcjonariuszy publicznych (art. 231a k.k.). Jednakże te przepisy swoim zakresem nie obejmują wszystkich czynów naruszających bezpieczeństwo omawianej grupy zawodowej.

9. Wydaje się, że luką w obowiązującym stanie prawnym dotyczącym ochrony funkcjonariuszy publicznych jest brak penalizacji zachowania polegającego na zastosowaniu wobec funkcjonariusza publicznego groźby spowodowania na jego szkodę wykroczenia, w celu zmuszenia go albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej. Należy mieć świadomość tego, że często zachowania będące wykroczeniami w równej mierze jak przestępstwa mogą stanowić również zagrożenie dla bezpieczeństwa kuratorów sądowych, mogą stanowić niebezpieczeństwo dla ich prywatności, a tym samym oddziaływać na prawidłowe wykonywanie obowiązków służbowych. W związku z tym nowelizacja przepisów powinna mieć następującą postać:
„Art. 231a. Z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych funkcjonariusz publiczny korzysta również wtedy, jeżeli bezprawny zamach na jego osobę lub osobę najbliższą został podjęty z powodu wykonywania przez niego zawodu lub zajmowanego stanowiska”.
10. Ponieważ ustawodawca nie przewidział odpowiedzialności karnej za stosowanie groźby spowodowania wykroczenia w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego do określonego zachowania, treść art. 224 § 2 k.k. mogłaby mieć następujące brzmienie: *„§ 2. Tej samej karze podlega, kto stosuje przemoc lub groźbę popełnienia czynu zabronionego w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej”.*

11. Z uwagi na brak prawnokarnej ochrony funkcjonariusza publicznego przed groźbą spowodowania wykroczenia warto zastanowić się nad uzupełnieniem treści przepisu art. 224 k.k. o § 4, który mógłby mieć następujące brzmienie: „§ 4. *Kto funkcjonariuszowi publicznemu lub osobie do pomocy mu przybranej udaremnia lub utrudnia przeprowadzenie czynności służbowej podczas lub w związku z jej wykonywaniem podlega karze pozbawienia wolności do lat 3*”.
12. W związku z tym, że rozszerzona ochrona funkcjonariusza publicznego ujęta w treści przepisu art. 231a k.k. nie przewiduje ochrony dla osoby najbliższej względem funkcjonariusza publicznego, warto zastanowić się nad zmianą treści tego przepisu uwzględniającą także osoby najbliższe. Treść omawianego przepisu mogłaby mieć następującą postać: „*Art. 231a. Z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych funkcjonariusz publiczny korzysta również wtedy, jeżeli bezprawny zamach na jego osobę lub osobę najbliższą został podjęty z powodu wykonywania przez niego zawodu lub zajmowanego stanowiska*”.
13. Wszystkie czyny inkryminowane godzące w bezpieczeństwo kuratorów sądowych popełniane są z winy umyślnej, a w większości przypadków w zamiarze bezpośrednim. Należy w związku z tym rozważyć wprowadzenie odpowiedzialności karnej w niektórych przypadkach za zachowania z winy nieumyślnej, szczególnie w sytuacjach ataków zwierząt na kuratorów sądowych.
14. Zmianom w kodeksie karnym rozszerzającym ochronę prawną kuratorów sądowych jako funkcjonariuszy publicznych powinny także towarzyszyć zmiany w kodeksie postępowania karnego polegające na wprowadzeniu odrębnego trybu postępowania w sprawach o przestępstwa, w których ofiarami są funkcjonariusze publiczni. Tryb ten powinien przewidywać krótsze procedury podejmowania czynności w takich przypadkach, co pozwoliłoby skrócić czas zakończenia sprawy. Niewątpliwie zmiany idące w tym kierunku zwiększyłyby prestiż funkcjonariuszy publicznych i w pewnym względzie miałyby oddziaływanie ogólnoprewencyjne.

15. Należy jednak pamiętać o tym, że ocena prawnokarna zachowań sprawcy godzących w bezpieczeństwo funkcjonariusza publicznego ma charakter następczy, a nie prewencyjny. Działania ustawodawcze powinny więc koncentrować się przede wszystkim na tworzeniu mechanizmów zapobiegających lub znacząco zmniejszających ryzyko naruszenia bezpieczeństwa kuratorów sądowych w realizacji ich obowiązków służbowych.
16. Przeprowadzona analiza ukazała problem stosunkowo niskiego poczucia prestiżu zawodu kuratora sądowego, co przekłada się na bezpieczeństwo i jego poczucie wśród tej grupy zawodowej. Jest to widoczne w relacjach kuratorów z sędziami, co wskazuje na konieczność przeprowadzenia głębszych zmian w ustroju kurateli sądowej w Polsce.
17. Rozwiązaniem wychodzącym naprzeciw wskazanemu wyżej problemowi sprzyjałoby nadanie opiniom i sprawozdaniom sporządzanym przez kuratorów charakteru prawnego jak opinii sporządzanych przez biegłych sądowych.
18. Ponadto zwiększeniu prestiżu i jednocześnie poprawie bezpieczeństwa sprzyjałoby wyposażenie rodzinnych kuratorów sądowych w dodatkowe kompetencje polegające na tym, że w przypadku nadzoru kuratora nad nieletnim automatycznie z mocy prawa obejmowałby on nadzór nad jego przedstawicielami ustawowymi oraz rodzeństwem. Zwiększyłoby to możliwości oddziaływania kuratora w środowisku rodzinnym i zmniejszyłoby poczucie bezkarności tego środowiska. Warto zauważyć, że takie rozwiązania obowiązują w niemieckiej ustawie o sądownictwie dla nieletnich. W tym kontekście ważną kwestią jest też nadanie kuratorowi rodzinnemu statusu organu postępowania wykonawczego, co jest od wielu lat postulatem KRK.
19. Dokonana w niniejszym opracowaniu analiza ukazała doniosły problem stresu i wypalenia zawodowego, którego przyczynami są m.in. kwestie omówione powyżej. Wydaje się w związku z tym konieczne objęcie zawodu sądowego kuratora zawodowego zakresem ustawy z dnia 19 grudnia

2008 r. o emeryturach pomostowych, gdyż warunki pracy, a także jej charakter predestynują ten zawód i wykonywaną w nim pracę do tego, aby włączyć zawód kuratora sądowego do wykazu prac w szczególnych warunkach o szczególnym charakterze. Jest to zresztą postulat od lat zgłaszany przez środowisko kuratorów sądowych, a potrzeba jego urzeczywistnienia wydaje się być konieczna.

20. Z uwagi na stres związany z różnymi przypadkami zagrażającymi zdrowiu i życiu kuratorów sądowych, związanymi z wykonywaniem przez nich pracy, należy rozważyć stworzenie kuratorom możliwości skorzystania z superwizji, dzięki której mogliby odreagować nierzadko ekstremalne sytuacje, z którymi się zderzają w swojej pracy. Miałyby one na celu nie tylko poprawę samopoczucia kuratorów, lecz przede wszystkim odpowiedzialne i należyte wypełnianie przez nich obowiązków służbowych, a tym samym sprawne funkcjonowanie instytucji państwowych.

21. Warunki pracy kuratorów sądowych, w tym niebezpieczne dla nich sytuacje, z którymi się stykają, uzasadniają wprowadzenie systemu ubezpieczeń także dla kuratorów społecznych, dla których wykonywanie obowiązków kuratora sądowego nie jest zawodem, na wypadek uszczerbku na zdrowiu w wyniku różnych form agresji. Społeczni kuratorzy sądowi pracują w takich samych warunkach jak kuratorzy zawodowi. Natomiast objęcie ich ubezpieczeniem spowodowałoby to, że nie zostaliby pozostawieni samym sobie w przypadku niezdolności do pracy lub chorób związanych z wykonywaniem czynności służbowych. Proponowane rozwiązanie stanowiłoby jednocześnie wypełnienie Rekomendacji Nr R (92) 16 Komitetu Ministrów z dnia 21 stycznia 2010 r. dla państw członkowskich. Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych¹²⁵ (Reguła 53).

22. Ponadto charakter pracy kuratorów sądowych, jej wyzwania i zagrożenia uzasadniają potrzebę stworzenia systemu profesjonalnych szkoleń obejmujących radzenie sobie ze stresem, mediację, komunikację, radzenie

¹²⁵ Tekst dokumentu został opublikowany w: Przegląd Więziennictwa Polskiego 2011, nr 72–73.

sobie w sytuacji stresowej (niebezpiecznej), rozpoznawanie potencjalnych zagrożeń po zachowaniach podopiecznych. Szkolenia te powinny zostać ujęte w zakresie zadań Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

23. Powyższa analiza problemów dotyczących bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych pozwala na wyciągnięcie wniosku, że najważniejszym postulatem w poprawie bezpieczeństwa pracy kuratorów byłoby ograniczenie czynności w terenie do koniecznego minimum. To kurator powinien mieć uprawnienia, po zdiagnozowaniu sytuacji podopiecznego, do podjęcia decyzji o konieczności i częstotliwości wizyt w miejscu zamieszkania skazanego lub nieletniego. Osoby, z którymi pracują kuratorzy, inaczej zachowują się, gdy przychodzą do sądu, czują powagę urzędu, rzadziej są wtedy agresywni. W miejscu zamieszkania odbierają wizytę kuratora jako naruszenie ich miru domowego. Obecność osób postronnych, a nawet rodziny, utrudnia indywidualną pracę resocjalizacyjną. Całkowite wykluczenie pracy terenowej nie jest oczywiście możliwe i przeczyłoby roli, którą Kuratorska Służba Sądowa powinna odgrywać (zwłaszcza w sprawach rodzinnych). Jednakże ograniczenie tej obecności do przypadków koniecznych na pewno miałyby wpływ na poprawę bezpieczeństwa kuratorów i obligowałyby ich podopiecznych do większej aktywności. Obecnie skazani często wykazują postawę bierną, kurator w ich ocenie ma być osobą, która przyjdzie do domu i załatwi za nich wiele spraw urzędowych, co powoduje wzrost postaw roszczeniowych (kuratorzy w rozmowach wskazują, że skargi skazanych dotyczą właśnie tych kwestii – „kurator nie załatwił, a ma taki obowiązek”).

24. Przeprowadzone badania nad problemem bezpieczeństwa pracy kuratorów sądowych uprawniają do postawienia wniosku, że bezpieczeństwo omawianej grupy zawodowej jest problemem bardzo złożonym i wielowymiarowym, co wskazuje na potrzebę pogłębienia refleksji w tym zakresie i dokonania zasadniczej przebudowy kurateli sądowej w Polsce w kierunku podniesienia prestiżu tego zawodu, a co za tym idzie – poprawy bezpieczeństwa.

25. W Niemczech i Austrii kuratorzy nie są objęci podwyższoną ochroną prawną, jak to ma miejsce w Polsce w zakresie funkcjonariuszy publicznych. Kuratorzy w tych krajach, poza telefonami służbowymi, nie dysponują środkami technicznymi chroniącymi ich przed zachowaniami godzącymi w ich bezpieczeństwo. Ich praca w głównej mierze jest wykonywana w biurze, a nie w terenie. Warto podkreślić, że choć pomimo tego, iż na dzień dzisiejszy nie odnotowano poważniejszych incydentów, których ofiarami byłiby kuratorzy, to rozpoczęto w tych krajach dyskusje na temat potrzeby wprowadzenia dodatkowych środków ochronnych dla omawianej grupy zawodowej.

Wykaz aktów prawnych

Ustawa z dnia 26 listopada 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji (Dz. U. Nr 240, poz. 1602)

Ustawa z dnia 29 lipca 2008 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 224 ze zm.)

Ustawa dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 965 ze zm.)

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 795 ze zm.)

Kodeks karny Republiki Federalnej Niemiec z dnia 13 listopada 1998 r. (*Strafgesetzbuch*)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137)

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90 poz. 557 ze zm.)

Ustawa z dnia 20 października 1988 r. o ochronie prawnej i czynach karalnych nieletnich w Republice Austrii (*Jugendgerichtsgesetz*)

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1654)

Ustawa z dnia 11 grudnia 1974 r. o sądach dla nieletnich w Niemczech (*Jugendgerichtsgesetz*)

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1666)

Kodeks karny Republiki Austrii z dnia 23 stycznia 1974 r. (*Strafgesetzbuch*)

Ustawa z dnia 27 marca 1969 r. o kurateli w Republice Austrii (*Bewährungshilfegesetz*)

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.)

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 ze zm.)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego (Dz. U. poz. 468)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 r. w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji (Dz. U. poz. 104)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz. U. Nr 116, poz. 1100)

Rekomendacja Nr R (92) 16 Komitetu Ministrów z dnia 21 stycznia 2010 r. dla państw członkowskich. Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych

Wykaz orzecznictwa

Wyrok SN z dnia 2 marca 2010 r., WA 1/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 465.

Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 2010 r., II KK 145/10, LEX nr 619619.

Wyrok SN z dnia 3 listopada 2004 r., V KK 1/03, LEX nr 141319.

Wyrok SN z dnia 29 marca 2001 r., II KKN 316/98, LEX nr 51374.

Uchwała SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I KZP 22/98, OSNKW 1999, nr 1–2, poz. 2.

Wyrok SN z dnia 14 marca 1995 r., III KRN 222/94, Prokuratura i Prawo – wkładka 1995, nr 9, poz. 7.

Wyrok SN z dnia 17 lutego 1993 r., III KRN 24/92, Wokanda 1993, nr 10, s. 8.

Wyrok SN z dnia 26 kwietnia 1982 r., II KR 70/82, OSNKW 1982, nr 9, poz. 60.

Wyrok SA z dnia 9 sierpnia 2012 r., II AKa 137/12, LEX nr 1217652.

Wyrok SA w Lublinie z dnia 10 marca 2010 r., II AKa 46/10, Krakowskie Zeszyty Sądowe 2010, nr 7–8, poz. 63.

Wyrok SA w Krakowie z dnia 8 grudnia 2009 r., II AKa 216/09, Krakowskie Zeszyty Sądowe 2010, nr 4, poz. 26.

Wyrok SA w Katowicach z dnia 17 maja 2007 r., II AKa 142/07, LEX nr 331807.

Wyrok SA w Białymstoku z dnia 30 marca 2004 r., II AKa 62/04, OSAB 2004, nr 3, poz. 26.

Wyrok SA w Białymstoku z dnia 13 maja 2003 r., II AKa 122/03, OSA 2003, nr 11, poz. 108.

Wyrok SA w Gdańsku z dnia 12 lutego 2003 r., II AKa 562/02, Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Gdańsku 2003, nr 2, poz. 127.

Wyrok SA w Poznaniu z dnia 10 lutego 2003 r., II AKa 44/03, Prokuratura i Prawo – wkładka 2004, nr 3, poz. 28.

Wyrok SA w Krakowie z dnia 19 lutego 2003 r., II AKa 15/03, Prokuratura i Prawo – wkładka 2003, nr 10, poz. 14.

Wyrok SA w Lublinie z dnia 29 maja 2001 r., II AKa 101/01, Prokuratura i Prawo – wkładka 2002, nr 2, poz. 14.

Wykaz dokumentów

Bezpieczeństwo i higiena pracy kuratorów sądowych, lipiec 2016 r. Dokument przekazany przez Krajową Radę Kuratorów.

Kuratorska Służba Sądowa w Polsce wg stanu na dzień 31.12.2014 r. Opracowanie Komisji ds. Monitorowania Warunków Pracy, Płac i Obciążeń Obowiązkami Kuratorów Krajowej Rady Kuratorów Sądowych, Warszawa 2015.

Kuratorska Służba Sądowa w Polsce wg stanu na dzień 31.12.2011 r. Opracowanie Komisji ds. Monitorowania Warunków Pracy, Płac i Obciążeń Obowiązkami Kuratorów Krajowej Rady Kuratorów Sądowych, Warszawa 2012.

Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2014, Warszawa 2015.

Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2010, Włocławek 2011, opracował W. Kuźmicki.

Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2009, Włocławek 2010, opracował W. Kuźmicki.

Sprawozdanie Krajowej Rady Kuratorów o stanie organizacji, warunków pracy i obciążenia obowiązkami kuratorskiej służby sądowej w Polsce za rok 2008, Włocławek 2009, opracował W. Kuźmicki.

Standards der Bewährungshilfe. Niedersachsen, Hannover 2003.

Uchwała Okręgowego Zgromadzenia Kuratorów Sądu Okręgowego Warszawa Praga w Warszawie z dnia 25 kwietnia 2016 r.

Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz ustawy o Policji przyjętego przez Radę Ministrów 30 marca 2010 r., <http://bip.kprm.gov.pl/kpr/bip-rady-ministrow/projekty-ustaw-przeslan/296,Projekty-ustaw-przeslane-do-Sejmu-RP.html> (dostęp dnia 3 kwietnia 2015 r.)

Wykaz stron internetowych

<http://bip.kprm.gov.pl/kpr/bip-rady-ministrow/projekty-ustaw-przeslan/296,Projekty-ustaw-przeslane-do-Sejmu-RP.html> (dostęp dnia 3 kwietnia 2015 r.)

<https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/BJNR007510953.html> (dostęp dnia 1 września 2016 r.)

[http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_\(StGB\).html](http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_(StGB).html) (dostęp dnia 1 września 2016 r.)

[http://www.jusline.at/Jugendgerichtsgesetz_\(JGG\).html](http://www.jusline.at/Jugendgerichtsgesetz_(JGG).html) (dostęp dnia 1 września 2016 r.)

<http://www.neustart.org/de/de/> (dostęp dnia 1 września 2016 r.)

<https://www.ajsd.niedersachsen.de/download/47583> (dostęp dnia 15 sierpnia 2016 r.)

<https://www.angegriffen.info/alarm-im-job-aber-keine-vorbereitung-darauf/> (dostęp dnia 15 sierpnia 2016 r.)

<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf> (dostęp dnia 28 sierpnia 2016 r.)

<http://www.gloswielkopolski.pl/wiadomosci/wielkopolska/a/odolanow-oblawka-i-poscig-za-gwalcicielem,9778867/> (dostęp dnia 28 sierpnia 2016 r.)

<https://www.dbsh.de/beruf/berufsbilder/bewaehrungshelferin.html> (dostęp dnia 30 czerwca 2016 r.)

Bibliografia

- Andrejew I., Świda W., Wolter W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973.
- Bachmat P., Buczkowski K., Czarnecka-Działuk B., Drapała K., Gruszczyńska B., Kulma R., Marczewski M., Ostaszewski P., Więcek-Durańska A., Wójcik D. (red.), *Kuratela sądowa. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2010.
- Barczak-Oplustil A., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, t. 2, *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, A. Zoll (red.), Warszawa 2008.
- Dunaj B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2001.
- Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Górniok O., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Gdańsk 2002/2003.
- Górniok O., Zawłocki R., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, *Komentarz do artykułów 222–316*, A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2010.
- Hałas R.G., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), Warszawa 2014.
- Hołyst B., Wojtera E., *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013.
- Jachimowicz M., *Charakterystyka ustawy z dnia 10 listopada 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o Policji*, *Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny* 2011, nr 1–2.
- Janus-Dębska A., *Uwarunkowania efektywnego wykonywania kary ograniczenia wolności*, *Probacja* 2014, nr 3.
- Jedynak T., Stasiak K., *Ustawa o kuratorach sądowych. Komentarz*, Warszawa 2014.

Jürgen-Kerner H., *Privatisierung der Sozialen Dienste der Justiz. Perspektiven und kritische Fragen*, [w:] W. Wittman, P. Reckling (red.), *Privatisierung und Hoheitlichkeit in Bewährungshilfe und Strafvollzug*, Kolonia 2008

Kalitowski M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, Gdańsk 2002/2003.

Kobes P., *Nadzór kuratora w procesie resocjalizacji nieletnich*, [w:]. B. Skwarek, J. Herberger, J. Cichla (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty pracy resocjalizacyjnej*, Głogów 2012.

Kulik M., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), Warszawa 2013.

Lach A., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, V. Konarska-Wrzošek (red.), Warszawa 2016.

Lachowski J., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2, Komentarz. Art. 222–316*, M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2013.

Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1932.

Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2006.

Pływaczewski E.W., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Filar (red.), Warszawa 2010.

Potulski J., [w:] *System Prawa Karnego, t. 8, Przepisy przeciwko państwu i dobrom zbiorowym*, L. Gardocki (red.), Warszawa 2013.

Pölz V., *Bewährungshilfe in Österreich. Eine aktuelle Bestandsaufnahme*, Wiedeń 2005.

Reckling P., Wittmann W., *Privatisierung und Teilprivatisierung von Bewährungshilfe und Aufgaben im Justizvollzug*, [w:] W. Wittman, P. Reckling (red.), *Privatisierung und Hoheitlichkeit in Bewährungshilfe und Strafvollzug*, Kolonia 2008.

Reiners P., *Aussensicht der Innensicht. Bewährungshilfe in der Erinnerung ehemaliger Bewährungshelfer*, Kolonia 2011.

Skowroński B., *Stres sądowych kuratorów zawodowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych i nieletnich*, Resocjalizacja Polska 2015, nr 10.

Sowa A., *Problem wypalenia zawodowego wśród kuratorów*, [w:] B. Zinkiewicz (red.), *Współczesna kuratela sądowa*, Mysłowice 2006.

Stefańska B., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, R.A. Stefański (red.), Warszawa 2015.

Szymanowski T., Migdał J., *Prawo karne wykonawcze i polityka penitencjarna*, Warszawa 2014.

Wirkus Ł., *Stres w pracy kuratora sądowego. Studium teoretyczno-empiryczne*, Kraków 2015.

Zinkiewicz B., *Profilaktyczny wymiar działalności rodzinnych kuratorów sądowych*, Kraków 2015.